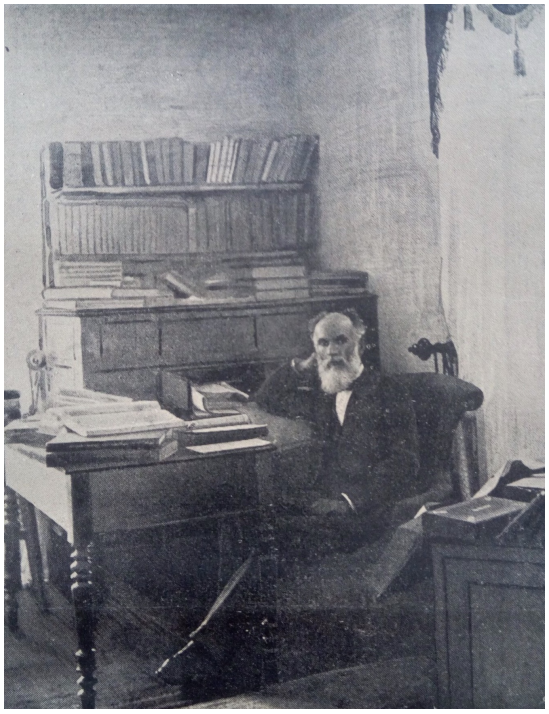
SAMI FRASHËRI

Албанија: што била, што е и што ќе биде?

Размислувања за спасувањето на татковината од опасностите што ја опкружуваат

Превод на македонски создаден со вештачка интелигенција (2026)

Прво издание на оригиналот: 1899

Дигитално издание: Valon Asani · valonasani.com · 2026

© 2026 Valon Asani, само за оригиналните придонеси што можат да бидат правно заштитени и за кои ги поседува правата; извори и права на стр. 4.

Содржина

Што била Албанија 5

Пелазгите 5

Илирите и Епирците 9

Албанците под Римјаните 11

Малите кралства на Албанија 14

Албанија во времето на Скендербег 16

Албанија под Турците 18

Народноста и јазикот на Албанците 21

Албанците секогаш за другите, а никогаш за себе 25

Што е Албанија 30

Границите на Албанија 30

Земјата Албанија 31

Жителите на Албанија, Албанците 33

Албанците надвор од Албанија 37

Какви се денес Албанците? 39

Националноста на Албанците 42

Опасностите за Албанија 44

Пријателите на Албанците 49

Пишувањето на албанскиот јазик 53

Сиромаштијата на Албанците и безвластието во Албанија 57

Што ќе стане Албанија? 60

Може ли Албанија да остане каква што е? 60

Содржина

Способни ли се Албанците да се одржат и да се одбранат? 63

Спасот или пропаста на Албанија е во рацете на Албанците 67

Бесата и сојузот 69

Целта на Албанците 72

Идната влада 73

Главата на албанската влада 76

Поделбата на Албанија 78

Советот на старешините 79

Општиот совет 81

Министрите 82

Војската 83

Образованието 85

Јавните работи 88

Верските работи 91

Финансиските работи 93

Општините 98

Заклучок 100

Уреднички белешки 108

Извори и права за сликите 109

Индекс за споредба со изворот 111

За ова издание

Целосен превод на албанската транскрипција од Fletoret: 36 оддели, 221 текстуален и табеларен блок, со 42 табеларни редови. Историските тврдења ги одразуваат авторот и неговото време; нивното објавување не значи нивно одобрување.

Издавач, извор и права

Дигитално издание објавено од Valon Asani · valonasani.com · 2026.

© 2026 Valon Asani, исклучиво за оригиналните придонеси во ова издание што можат да бидат правно заштитени и чии права ги поседува Valon Asani.

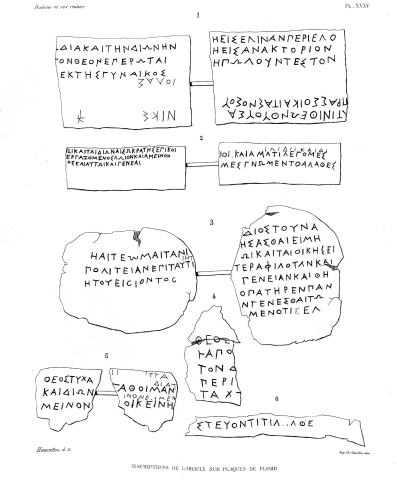
Оригинално дело: Sami Frashëri, Shqipëria – ç’ka qënë, ç’është e ç’do të bëhetë? (1899). Извор на текстот: Fletoret, https://fletoret.com/sami-frasheri/shqiperia/.

Преводот на македонски е создаден со вештачка интелигенција во 2026 година. Не е прегледан од стручњаци и може да содржи грешки или отстапувања од изворот. За научна употреба, консултирајте го изворниот текст.

Не се полагаат исклучиви права врз оригиналниот текст од 1899 година, материјалот целосно создаден со вештачка интелигенција или сликите од трети лица. Постојните наведувања на изворите, лиценците и ознаките за јавен домен остануваат непроменети. Изворите и правата за сликите се наведени во соодветните белешки.

Што била Албанија

Пелазгите

P02 · Цртежи на натписи од Додона, објавени во Dodone et ses ruines на Константин Карапанос (1878), табла 35. Тие ги прикажуваат материјалните докази за проучување на светилиштето поврзано со Пелазгите во античките книжевни преданија. Илустрација додадена во ова издание.

Албанија се нарекува сета онаа земја во која живеат Албанците. Албанците се најстариот од европските народи. Се чини дека тие дошле први од сите од средиштето на Азија во Европа и дека во оваа земја го донеле знаењето за градење куќи со sидови, како и умеењето да се ора, сее и жнее; зашто луѓето што пред нив се наоѓале во Европа биле диви и живееле по шуми и пештери, хранејќи се со диви плодови и со месо од лов. Затоа нашите стари предци се нарекле Arbënë, збор што ние Тоските, според нашиот обичај да го претвораме n во r, сме го преобразиле во Arbërë, како што го употребуваме и денес. Значи, овој толку стар народ уште тогаш се нарекувал Arbënë или Arbân, односно оние што ја обработуваат нивата, што жнеат и сеат. Римјаните овој збор го претвориле во Alban, нарекувајќи ја и нивната

земја Albania, како што и денес ја нарекуваат Европејците. Подоцнежните Грци нѐ нарекле Арванити, повторно претворајќи го l во r; а од овој грчки збор Турците го направиле зборот Арнаут, како што нѐ нарекуваат и денес. Но ние самите зборот Arbërë сме го ограничиле само на еден огранок од нашиот народ, кој го нарекуваме и Лап; целиот народ го добил името Shqipëtar, а нашата земја Shqipëri, зборови создадени од shqipe, орелот, благословената Божја птица што ја обожавале нашите стари предци и чиј лик сме го имале и на знамето. Но овој збор, се чини, не е многу стар или од почетокот не бил општ, зашто нашите браќа што живеат надвор од Албанија, во Италија, Грција и на други места, не го знаат, туку и денес се нарекуваат Arbërë.

Нашите најстари предци светот ги нарекува Пелазги, збор останат од нашите подоцнежни предци, кои своите претходници ги нарекувале Plak или Pleq — старец или старци. Како и да е, овој толку стар и толку значаен за историјата народ бил многуброен, силен и распространет низ цела Источна Европа. Целиот Балкански Полуостров, па и преку Дунав, Унгарија, Хрватска итн., како и Грција и сите западни краишта на Мала Азија, односно Анадолија, биле земја на Пелазгите, старите Албанци. Некои од овие Пелазги го преминале Јадранското Море и дошле во Италија; Етрурците, Латините и други италијански народи се од пелазгиско потекло. Подоцна дошол еден мал народ наречен Хелени или Грци и се населил во Грција, по островите на Егејското Море и околните морски брегови, истерувајќи

ги Пелазгите оттаму или мешајќи се со нив. Но и овие Хелени што дошле во тие места биле од исто потекло со Пелазгите, како и Словените, Германците, Келтите или Галите и други народи дојдени од Азија, кои сите заедно се нарекуваат Аријци, големо семејство што ги опфаќа и Персијците, Индијците и други азиски народи. Но Латините ни се најблиски од сите нам, Албанците; затоа и нашиот јазик многу личи на латинскиот и на јазиците што се одвоиле од него, како италијанскиот, францускиот итн.

Пелазгите имале убава и поетична вера. Верувале во сите природни појави и небесни тела; им се поклонувале на сонцето, месечината, големите ѕвезди, небото, облаците, ветерот, морето и на другите. Молњата, громот, громовниот удар и сите природни појави биле свети во нивните очи. Огнот многу го почитувале, а на некои места никогаш не го гаснеле. Ни во управувањето ни во верата не сакале едно лице да прави што сака, туку ги сакале советот и собранието на многумина. Оваа вера, која Грците и Латините уште повеќе ја проширile и ја разубавиле, и денес, во Европа и во сиот цивилизиран свет, е верата на поетите, кои во неа ги наоѓаат убавината и сладоста што им се потребни. Оваа вера, што се нарекува митологија, е верата на нашите први предци, Пелазгите.

Пелазгите, според местата во кои живееле, се делеле на многу родови и племиња, од кои најголеми и најпознати се: Илирите или „слободните“ — të Lirëtë (të Dlirëtë), Македонците, Тракијците — „дебелите“, të Trashëtë,

Фригијците итн. Од нив Илирите биле во Албанија и во северните земји што денес се нарекуваат Босна, Херцеговина, Црна Гора, Хрватска, Далмација итн., сè до крајот на Јадранот и преку Сава; Македонците и Тракијците живееле во Македонија и Тракија; Фригијците биле во Азија, од морските краишта до реката Халис, која денес се нарекува Кизилирмак. Се вели дека Илирите биле многу блиски со Македонците, а Тракијците со Фригијците; но сите биле еден народ и меѓусебно си го разбирале јазикот.

До времето на Римјаните сите овие пелазгиски народи биле живи и цели. Македонците уште одамна имале прилично силно кралство, кое во времето на Филип многу пораснало и се проширило; а неговиот син Александар Велики го освоил најголемиот дел од тогаш познатиот свет: Грција, Тракија, Мала Азија, Персија, Индија, Египет итн., но не и Илирија и Епир, односно денешна Албанија. По смртта на Александар Македонците создале неколку кралства во Азија, Египет и Европа; но бидејќи не биле обединети, туку поделени на многу ограноци, и меѓусебно се јаделе и се убивале, не можеле долго да опстојат. По кратко време паднале под Римјаните, кои се појавиле со голема сила и ги зазеле сите земји на Македонците, па и самата Македонија.

Римјаните им ставиле крај на Фригијците и на Тракијците, кои исчезнале и згаснале борејќи се и мешајќи се со разни народи што навлегле меѓу нив. Во Македонија донекаде се одржувале, но многу измешани. Кога во шестиот век по Христос Бугарите, татарски народ,

и Србите и Хрватите, словенски народи, навлегле како рој во Балканскиот Полуостров, тие го покриле и најголемиот дел од Македонија, истерувајќи ги Пелазгите оттаму или мешајќи се со нив. Така исчезнале Македонците, Тракијците, Фригијците и другите пелазгиски родови, освен Илирите, кои се наши непосредни предци.

Илирите и Епирците

P03 · Бронзен шлем од „илирски тип“, V или почетокот на IV век пр. н. е.; The Met, 2006.221. Музејот го класифицира предметот како грчки. Името на типот означува форма на опрема, а не етничка припадност на лицето што го носело. Илустрација додадена во ова издание.

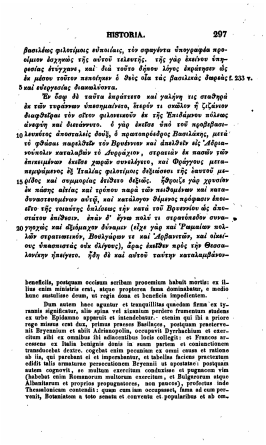
Старата Илирија не ја опфаќала цела Албанија, зашто на југ не се спуштала под Војуса; но на север била многу поголема, бидејќи, како што рековме, се протегала до Сава и до крајот на Јадранот, опфаќајќи ја и Босна и други земји. Од Војуса до Амбракискиот Залив, односно Артскиот, јужниот дел на денешна Тоскерија се нарекувал Епир — Ipërë, Hipërë или Sipërë — албански збор со кој го спомнувале жителите на поникото приморје, а Грците што доаѓале таму за трговија го чуле

од нив. Кралството Илирија било посебно, а Епир посебно. Но Илирите, како и Епирците, воопшто не биле покорни и потчинети на овие кралства; биле поделени на многу родови и племиња, од кои секое се управувало преку советот на своите првенци и старешини. Овие совети се нарекувале Plakoni или Pleqësi — старешински совет.

Од овие две кралства, кои според историјата имале прилично развиена цивилизација, произлегле неколку силни и славни владетели, како Пир или Burri, кралот на Епир, кој ги победил Римјаните и ја освоил Грција, и како Теута, кралицата на Илирија, и нејзиниот син Генциј, кои толку долго храбро им се спротивставувале на Римјаните.

Според кажувањето на писателите од стара Грција, Илирите, како и Епирците, кои по ништо не се разликувале од нив, живееле и биле како денешните Албанци, без никаква разлика; и го зборувале јазикот што ние го зборуваме денес.

Албанците под Римјаните

HISTORIA. 297

βασιλέως φιλοτίμως εὐποιίας, τὸν σφαγέντα ὑπηγορεύθη πρὸ-
οἴμιον ἀσχημὸς τῆς αὐτοῦ τελευτῆς. τῆς γὰρ ἀκείνου ὑπη-
ρεσίας ἀντέχεται, καὶ διὰ τοῦτο δήπου λόγος ἐκράτησεν ὡς
ἄρα μόνοι τοῦτον κακείνων ὁ δοὺς αἷμα τοὺς βασιλεῖς διαφεὶς f. 233 v.
καὶ εὐεργεσίας ἀποκλίνοντα.

Τὸ ἔαρ δὲ ταῦτα διαπέπεικε καὶ γαλήνη τις ἀπαθὴς
ἦν τῶν τυράννων ἐπικρατούντων, ἀνηρὼ τε ἐπαλλὸν ἐ ζζλάνου
διωρθοῦτο τὸν αὖτον φιλοτιμούμενον ἀν τῆς Ἑπτάλοφου πόλεως
ἀνορθοῦν καὶ διατάσσειν. ἐ γὰρ ἀκείλεα ὑπὸ τοῦ πρηββατου-
λικοῦ ἐπιστολὰς ἐκαλεῖτο ἐκεῖ, ἐ πρωτοπρόεδρος βασιλέως, μετὰ
τὸ φθόνου παρελθεῖν τὸν Βρυέννιον καὶ ἀπελθεῖν εἰς Ἀδρια-
νούπολιν κατελαβὼν τὸ Δυρραχίου, στρατιὰν ἀκ πασῶν τῶν
ἐπικειμένων λαῶν χωρὰν συνάλγουσι, καὶ Θρᾴττης μετα-
πεμψάμενος ἐξ Τεκέλεις φιλοτίμως ἐκλιπόντος τῆς ἑαυτοῦ με-
γίθος καὶ συμμορίας ἐκείθεν ἐκβιάζ. ἔβρισε γὰρ χρονίσ-
ἀν πάσης πόλεως καὶ χράσιν παρὰ τῶν καθημένων καὶ κατα-
δυναστευομένων αὐτῆς, καὶ κατάλογον θέμενος πράξεως ἀπο-
είτο τῆς ταυτότης ἐκλέξειος τὸν κατὰ τοῦ Βρυεννίου ὡς ἀπο-
στάντα ἐκείθεν. ἐκεῖ δ' ἦγεν πολὺ τι στρατόπεδον συνα-
γωγοὺς καὶ ἐξάμηκον δύναμιν (ἐξῆν γὰρ καὶ Ῥωμαίοις πολ-
λὸν στρατιωτικὸν, Βουλγάροις τε καὶ Ἀββαντῶν, καὶ οἰκεί-
ους ἐκπαιστικὸς ἐκ ἀλγησεῖ, ἄρας ἐκείθεν πρὸς τὴν Θεσσα-
λονίκην ἠπείγετο. ζζῆ δὲ καὶ αὐτοῦ ταύτην κατελαμβάνου-

benefactis, postquam occisum artibus prosemium habuit mortis: ex il-
lius enim ministeria erat, atque propterea hanc dominabatur, e modio
hunc sustulisse deum, ut regia domo et beneficia impedirentur.

Dum autem hoc agunter et tranquillitas quaedam fieret ex ty-
rannis dignitatem obtinentibus, Nicephorus Palaeologus, qui Dyrrachii
et urbe Epidamno oppressit et insolentiam — comite qui fit a primi
rege missus erat dux, primus praeses Basileeos, postquam praeterva-
sit Bryennium et adiit Adrianopolin, occupavit Dyrrachinum et exer-
citum sibi ex omnibus illi adiacentibus locis collegit: et Francos ac-
cersens ex Italia benigne domi in suam partem et coniunctissimum
transduxerat dextre. cogebat enim peconiam ex omni cessu et tributo
ab illo, qui parebant ei et imperabantur, et tabellas faciens precantem
edidit talis ornatorre persecutionem Bryenii ut apostatae: postquam
autem cognovit, se multum exercitus conflavisse et pugnacem vim
(habebat enim Romanorum multorum exercitus, et Bulgarorum atque
Albanitarum et propriae propugnatorum, non paucos), profectus inde
Thessalonicam contendit: quam cum iam occupassi, fama sé cum per-
venit, Botaniatem a toto armata et convenit et propitarilus et ab om-

P04 · Аталијат ги споменува Арбанитите меѓу војниците на Василакис во својот опис на настаните од 1078 година. Прикажана е стр. 297 од изданието на Bekker од 1853 година, со грчки текст над латинскиот превод, а не ракопис од XI век. Илустрација додадена во ова издание.

Илирите и Епирците долго им се спротивставувале на Римјаните, но на крајот големата сила и многубројноста на овие ги победиле, како и толку други народи што тие веќе ги потчиниле. Епир тогаш бил обединет со Македонија и, бидејќи долго се одржувале и му убиле многу војници на Павле Емилиј, заповедникот на римската војска, овој див и каменосрдечен човек тргнал, уништил осумдесет градови во Тоскерија и одвел толку илјади робови во Рим!

Така се изгубила слободата на Илирите и Епирците и овие земји, односно Албанија, дошле под власта на Римјаните. Но Албанците, колку и да биле поразени и убивани, не се покориле и не станале робови. И понатаму секогаш биле господари во својата земја, а Римјаните го имале само името на господарството над неа. За да имаат малку сила во Албанија, донеле неколку римски

колонии и ги населиле на утврдени места во земјата. Потомци на тие колонии се Власите или Цинцарите што и денес се наоѓаат во нашата земја. Дури и долгиот пат што го изградиле од Драч до Солун за пренесување на војската и за трговија, а кој го нарекувале Ignatius од албанскиот збор е gjatë, „долг“, одвај го чувале. Наместо кралствата Илирија и Епир стоела римската империја, но Албанците и понатаму се управувале преку своите првенци и старешини, како отсекогаш.

Таква била Албанија и така живееле Албанците под Римјаните. Кога римската империја се поделила на два дела, Албанија ѝ припаднала на источната империја, чие средиште било во Константинопол. И под царевите на Константинопол Албанците биле, речиси, слободни и се управувале самите; биле господари во својата земја, а не робови. Во тоа време во Албанија навлегло и христијанството и за кратко време сите Албанци станале христијани, но без да ги променат својствата и старите обичаи.

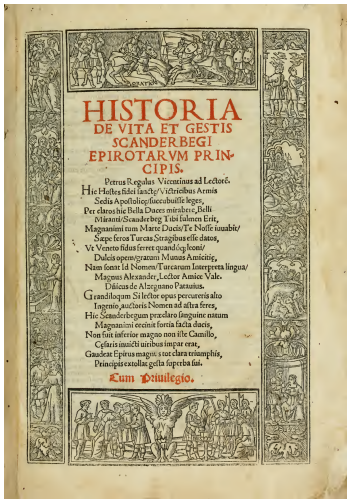
Како што слабеела империјата на Константинопол, така растеле силата и слободата на Албанците. Но во седмиот век по Христос мноштва Словени и Бугари навалиле од север и од исток и, со добро или со сила, навлегле во византиските земји. Од нив Србите ги наполниле северните земји на Илирија, односно Босна, Херцеговина, Далмација, Црна Гора и Србија, а Бугарите, измешани со Словени, ја зазеле Македонија. Албанците од Македонија се повлекле кон север и запад, во планините на Албанија; оние од горна Илирија главно не побегнале од својата

земја, туку се измешале со толку многу Словени што го изгубиле својот јазик и почнале да зборуваат српски. Затоа можеме да кажеме дека Босанците, Херцеговците, Далматинците и Црногорците се повеќе Албанци отколку Словени; имаат многу албанска крв во своите жили; стасот, лицето, обичаите, песните, танците и сè друго повеќе ги приближуваат до нас Албанците отколку до другите Словени, кои го немаат тој стас и тоа лице. Но бидејќи денес зборуваат српски, се нарекуваат Словени, а не Албанци; зашто јазикот е првиот белег по кој се разликуваат народите.

Така, на овој начин, половина Илирија и половина Македонија се одвоиле од Албанија и станале словенска земја; а Албанија останала мала земја што ја опфаќа јужната половина на Илирија, половината — северната и западната страна — на Македонија и целиот Епир.

Во времето на Римјаните и Византијците биле напуштени и заборавени имињата Илирија, Македонија и Епир, а Албанија што останала, како што рековме, во светот почнала да се нарекува Albania, од албанското име Arbëni. Оттогаш наваму Албанија не ги променила границите; и денес е истата, освен неколку места што им биле дадени на Србија и Црна Гора по Берлинскиот конгрес, како Врање, Лесковац, Куршумлија, Улцињ итн. Од повеќето од овие места Албанците направиле голема грешка што си заминале и засекогаш им ја оставиле својата земја на Словените, освен Улцињ, кој бил и е отсекогаш Албанија и кој несомнено еден ден ќе се врати и ќе се обедини со Албанија.

Малите кралства на Албанија

HISTORIA
DE VITA ET GESTIS SCANDERBEGI EPIROTARVM PRINCIPIS.
Petrus Regulus Vicentinus ad Lectorē.
Hic Hectoreā fidei laudes/victricibus Armis
Sedia Apostolicę fuscitabuisse leges,
Per clarosq; hic Bella Duces mirabere, Belli
Principiū Scanderbeg. Vbi fulmen Erit,
Magnanimi tum Marte Ducis/Te Nosse iuuabit/
Sæpe feroa Turcas Stragibus esse datos,
Vt Veneto fidus ferret quam Cognitus/
Dulcia opem/grauem Manus Amicitię,
Nam sonat Id Nomen/Turcarum Interpreta lingua/
Magnus Alexander, Lector Amice Vale.
Vbicunq; de Alexandro Patratus.
Grandiloqum Si lector opus percurreris alto
Ingenio, auctoris Nomen ad astra feres,
Hic Scanderbegum præclaro sanguine natum
Magnanimi crescit fortia facta ducis,
Non fuit inferior magno non ille Camillo,
Cyrus inuicti nutribus impar erat,
Gaudeat Epirus magni; tot clara triumphis,
Principis extollat gesta superba sui.
Cum Priuilegio.

P05 · Насловна страница на Historia de vita et gestis Scanderbegi Epirotarum principis од Marin Barleti, Рим, околу 1508–1510 година. Биографијата придонела за европскиот углед на Скендербег околу четири децении по неговата смрт. Илустрација додадена во ова издание.

Во последните времиња на Византијците, кога тие ослабеле и немале повеќе сила ни да управуваат со земјите ни да им се спротивставуваат на непријателите, тогаш, како во секоја земја, така и во Албанија се појавиле неколку кралства, а многу албански приморски места ги зазела Венецијанската Република. Од малите владетели што тогаш се појавиле во Албанија, некои биле чисти Албанци, а некои туѓинци, но поалбанчени. Меѓу првите било и семејството Кастриоти во Круја, од кое произлегол незаборавниот Скендербег, семејството Топија во Арта итн.; меѓу вторите биле семејството Дукаѓини во скадарските планини, семејството Музака во Мизеќе итн.

Така Албанија била поделена на многу делови, кои не можеме сите да ги сметаме за кралства; најголемите можат така да се наречат, а малите биле кнежевства и

болјарства што поради слабоста на империјата останале самостојни и без надредена власт. Меѓу овие делови никогаш не престанувале раздорите, кавгите и внатрешните војни.

Кога се појавиле Турците и преминале од Азија во Европа, освојувајќи ги земјите на Балканскиот Полуостров една по друга, Албанија била вака поделена и расцепкана. Турците почнале еден по еден да ги победуваат господарите што владееле со Албанија; некои сосема ги протерувале од нивната земја, а други ги оставале откако ќе ги потчинеле. Еден од така потчинетите бил и Јан Кастриоти, таткото на Скендербег, кој бил принуден да му ги даде на султанот Мурат како заложници сите четворица сакани синови, од кои најмладиот бил Ѓерѓ Кастриоти, наречен Скендербег.

Албанија во времето на Скендербег

Р06 · Посмртен дрворезен портрет на Скендербег во биографијата на Barleti од почетокот на XVI век. Тој сведочи за раното визуелно претставување на Скендербег; не е фотографија ниту портрет за кој е сигурно утврдено дека бил изработен додека бил жив. Илустрација додадена во ова издание.

Скендербег, кому историјата не му покажува рамен или сличен во храброста, во воената вештина, во силата, како и во знаењето, во правичното мислење, во човечноста, во благоста на срцето и во величината на духот; Скендербег, кој ѝ дал и секогаш ќе ѝ дава чест на Албанија — овој неспоредлив маж бил дете кога паднал во рацете на Турците и израснал во султановиот дворец. Уште пред да му никнат влакна на образите покажувал јунаштво и правел подвизи во турската војска на кои им се чудел целиот свет; каде и да одел, победувал и никој не можел да му се спротивстави.

Кога Скендербег се вратил од Сирија, каде што бил отиден да се бори за Турците, од устата на самиот султан чул дека татко му умрел. Но бидејќи според договорот и дадениот збор меѓу татко му и султанот еден од синовите

требало да оди во Круја и да седне на татковиот престол, Скендербег, заедно со смртта на татко си, дознал и за смртта на сите тројца браќа, кои не можеле да умрат од Бога така сите тројца одеднаш. Албанскиот јунак не бил толку безумен да не разбере што ги снашло несреќните браќа и дека истото ќе го снајде и него. И навистина, од тој ден неговиот господар почнал да го испраќа во сурови и опасни војни и борби за да загине, зашто се плашел отворено да го убие поради турските војници, кои многу го сакале Скендербег за неговата храброст и добродушност.

Затоа Скендербег чекал прилика да може да побегне и да оди во Албанија, за да се спаси и себеси и татковината, за која му горело срцето. Приликата што ја барал ја нашол без долго чекање, отишол во Круја, ги истерал Турците оттаму и седнал на татковиот престол. Сите господари и првенци на Албанија се собрале во Круја, се договориле, склучиле сојуз и дале збор да се борат и да умрат за спасот на татковината, сите признавајќи го Скендербег за свој поглавар и крал.

Така за првпат Албанија се обединила во едно кралство со храбар и способен крал како Скендербег. Турците веднаш испратиле големи војски повторно да ја освојат Албанија; но Скендербег со Албанците храбро им се спротивставувал и со малку другари како сокол се фрлал врз илјадници Турци, растурајќи цели војски на султаните Мурат и Мехмет и всадувајќи страв и ужас во срцата на Турците.

Четириесет и повеќе години така се држел Скендербег со Албанците, убивајќи ги и уништувајќи ги непријателите, и ја одржал Албанија непобедена и непокорена. Сите европски сили што тогаш постоеле имале надеж во Скендербег и од Албанците го очекувале спасот на Европа. Но тие не биле храбри мажи како Скендербег, ниту ја имале албанската верност кон дадениот збор. Многупати Унгарците, односно Мацарите, и папата го туркале Скендербег во оган, а потоа се повлекувале и го оставале сам, гледајќи оддалеку. И покрај сето тоа Скендербег се спротивставувал и истрајувал; и додека овој маж бил жив, Албанија чесно ја зачувала својата слобода. Но со смртта на Скендербег Албанија паднала во рацете на Турците.

Албанија под Турците

По Скендербег и по времето на овој маж, кое, иако целото поминало во војни и крв, е најубавото и најблагословеното од сите времиња за нашата земја, зашто само тогаш таа целосно се обединила под една слободна власт и нејзиното име со голема чест се прочуло низ целиот свет поради отпорот против Турците, на кои тогаш не можеле да им одолеат ни големи кралства; по времето на овој покоен маж, велиме, Албанија станала дел од турската империја.

Албанците, храбри и воинствени луѓе, отсекогаш имале голема желба за војување и војната ја сметале за работа и добивка за себе. Оделе низ сите краишта на Европа со оружје в рака и го правеле победник оној на чија страна

застанувале. Следејќи го овој свој стар обичај, преминале и во Азија и стапиле во служба кај Турците, помагајќи им со оружје и храброст. Бајазит-паша, храбар маж со цврста верност, кој го извел Челеби султан Мехмет од средината на војската на Тамерлан, односно Тимур-Ленг, и го спасил од илјадници опасности, изложувајќи се себеси на голема опасност, многупати носејќи го в раце и просејќи; овој Бајазит-паша, кој му го спасил животот на тој султан, без кого турската империја и Османовиот дом ќе биле засекогаш згаснати и изгубени, бил Албанец, како и многу други паши и големи луѓе што покажале големо јунаштво и извршиле значајни служби во турската војска долго пред Турците да ја освојат Албанија.

Така Албанците почнале да ја примаат верата на Турците и да стануваат муслимани уште пред Албанија да падне во турски раце. Но откако овие станале господари на Албанија, промената на верата уште многу повеќе се зголемила и во сите краишта на Албанија почнале да ја примаат верата на победниците, велејќи: каде што е сабјата, таму е и верата. Албанците ја имаат оваа особина: бргу им здосадува една вера и секогаш сакаат да ја сменат; а кога виделе и дека Турците не ги почитуваат оние што не се од нивната вера, не се двоумеле да ја примат таа вера. Но и оние што останале христијани не се покориле за да станат раја како другите народи, туку ги задржале оружјето и честа, па и тие оделе во војна и се бореле заедно со своите муслимански браќа против непријателите на Турција.

Работата што ја барала турската империја им одговарала на нивните особини. Непрестајни војни, игри и трки со коњи, грабежи, убиства, колежи и други такви нешта што ги сакале Турците — токму тие биле омилените работи и на Албанците. Турците во Албанците нашле силен и верен другар во војувањето; а Албанците во Турците нашле господар што им отворал широко и непречено поле да прават сè што им посакувало срцето.

Албанија во времето на Турците станала побогата и поблагосостојна од кога и да е; зашто Албанците заедно со Турците навалувале низ сите краишта на светот и се враќале натоварени со злато и сребро, со скапоцено оружје и убави коњи од Арабија, Египет, Курдистан, Унгарија итн. Бидејќи биле похрабри и поспособни од Турците, стигнувале и до највисоките и најпочесните положби и уживале поголема чест од самите Турци. Само садразами, односно големи везири, станале околу 25 Албанци, а најдобрите и најпрочуените од оние што ја заземале оваа положба се Албанци.

А да не зборуваме за Албанија, каде што никогаш не доаѓал туѓинец. Сите што управувале со Албанија, мали и големи, биле сите и секогаш Албанци. Можеме да кажеме дека Албанија самата се управувала преку Албанци и според своите обичаи. Воопшто не била покорена под Турците и не плаќала ништо освен крвта што ја пролевала во војна, а која ѝ се плаќала и надоместувала многу скапо.

Тоа е врската што ги поврзала Албанците со Турците. Албанците кај Турците го наоѓале она што го сакале: богатство, чест, оружје, коњи, грабежи колку што сакале и слобода колку што им требала; а Турците кај Албанците го наоѓале она што го сакале: јунаштво, верност и крв пролеана без штедење.

Така стоеле работите до времето на Танзиматот; подолу ќе видиме како се промениле оттогаш наваму.

Народноста и јазикот на Албанците

P07 · Зачувана страница од Meshari на Gjon Buzuku (1555). Точниот лист не е независно утврден; ова не е оригиналната корица на книгата. Илустрација додадена во ова издание.

Албанците зборуваат еден од најстарите и најубавите јазици на земјата. Јазиците што биле современици и сестри на албанскиот исчезнале пред илјадници години и не се зборуваат на ниедно место на земјата; наместо нив се употребуваат нивните внуки и правнуки. Албанскиот е современик на старогрчкиот, латинскиот, санскритскиот — јазикот на стара Индија, зендскиот — јазикот на стара Персија, келтскиот, тевтонскиот итн. Но

овие јазици што ги наброивме, од кои некои биле помали сестри на албанскиот и многу помлади од него, овие јазици, велам, веќе илјада или илјадници години не се зборуваат и живеат само на страниците на некои стари книги. Тие се нарекуваат мртви јазици, а албанскиот, нашиот јазик, кој е постар од нив, е жив и се зборува и денес како во времето на Пелазгите.

Несомнено Пелазгите се најстариот од ариските народи во Европа. Имаме многу знаци и многу докази што јасно покажуваат дека оние Пелазги, кои поради својата огромна старост ни изгледаат како приказна, го зборувале овој јазик што ние го зборуваме денес. Имињата на боговите на кои им се поклонувале Пелазгите и кои од нив ги презела митологијата на Грците и Римјаните, како и многу други зборови што ни ги зачувала историјата, имиња на места итн., се покажуваат како чисто албански зборови и ни кажуваат дека Пелазгите пред толку илјадници години го зборувале овој јазик што ние го зборуваме денес, речиси без промена или со толку мала промена што, кога денес би можел да се појави еден Пелазг, би можеле да разговараме со него како што разговара еден Гег со еден Тоск или еден Чам со еден Горар.

Граматиката на албанскиот јазик, менувањето на зборовите во толку облици, истанченоста на членовите, на заменките и други убавини што ги нема ниеден од денешните јазици, а кои ни старите јазици ги немаат толку совршени и изобилни — сите овие нешта покажуваат дека албанскиот е многу стар јазик, останат

од дамнешните и легендарни времиња и зачуван таков каков што бил, нерасипан и непроменет.

Белегот на народноста е јазикот; секој народ се одржува со јазикот; луѓето што го забораваат или го напуштаат својот јазик и зборуваат друг, со текот на времето стануваат припадници на народот чиј јазик го зборуваат и излегуваат од својата народност. За толку народи што исчезнале, не мислете дека сите умреле или биле убиени; не, никако; туку се измешале со други народи, го примиле нивниот јазик и станале едно со нив, без да се разликуваат.

Така исчезнале Македонците, Тракијците, Фригијците, горните Илири и толку други луѓе што биле Пелазги, односно Албанци како нас, а денес ги нема, зашто згаснале и биле заборавени губејќи го својот јазик. Но Албанците од оние земји што денес се нарекуваат Албанија многу добро го зачувале својот јазик; и така на тоа парченце земја и денес се зборува стариот јазик на легендарните Пелазги.

Како успеале Албанците да го зачуваат својот јазик цел и нерасипан низ толку сурови времиња? Како албанскиот јазик не се расипал и не се променил, немајќи букви и книги и не пишувајќи се и читајќи се во училиштата, кога пишувани јазици, изградени со голема грижа, толку се расипале и се промениле што се нарекуваат други јазици? Одговорот на овие прашања е многу лесен: Албанците ги зачувале својот јазик и својата народност не со букви, ни со знаење, ни со цивилизација, туку само

со слободата, со тоа што секогаш биле сами и самостојни, што не се мешале со други и не пуштале туѓинци во својата земја. Стоењето далеку од сиот свет, од знаењата, од цивилизацијата, од трговијата, со еден збор, живеењето како диви луѓе по планините, им ги зачувало и спасило на Албанците јазикот и народноста.

Како Албанците никогаш не помислиле да го пишуваат и да го читаат својот јазик? Тоа е големо чудо. Не зборуваме за оние мали и растурени родови и племиња на Пелазгите и старите Илири, зашто тие, живеејќи како диви луѓе по планините, не гледале никаква потреба за тоа и никогаш не им паѓало на ум такво нешто. Но Македонците, кои имале уредено кралство, како и кралството на Пир во Епир и на Теута во Илирија, како не увиделе потреба да пишуваат на својот јазик? Филип, кој настојувал да ја зголеми Македонија и да ја освои Грција, како не посакал и својот јазик да го направи пишуван како грчкиот? Александар, да речеме, немал време; но Птолемејците, кои ги разбудиле знаењата и јазикот на Грците во Александрија, како ниту еднаш не помислиле на својот јазик, да му создадат азбука, кога гледале дека сите народи на Азија и Египет го пишуваат секој својот јазик? Римјаните и самите го учеле грчкиот јазик и на него ги читале филозофијата и сите науки, но создале и писмо на својот јазик, латинскиот, и многу нешта пишувале и читале на овој јазик.

Доктор Хан, големиот германски филолог што напишал многу вистини за Албанија, во еден нејзин крај нашол камен напишан на албански со некакви букви што многу

личат на феникиските и изгледаат преземени од нив, без да бидат истите. Но овие букви не се видени на друго место, ниту е познато дека се употребувале во Албанија. Некои гробови и други камења испишани со грчки букви во Мала Азија близу Анкара и некои други испишани со латински букви во италијанска Етрурија, чиј јазик не е ни грчки ни латински, изгледаат напишани на албански јазик од старите Фригијци и Етрурци, кои биле Пелазги, односно Албанци. Но и овие се малку и осамени. Се разбира дека Албанците во старо време одвреме-навреме пишувале на својот јазик со оние букви што ги знаеле, како и во поново време, кога некои пишувале со арапски, некои со грчки, а некои со латински букви. Тоа се малуброjни нешта, а Албанците никогаш не помислиле да состават азбука за пишување на својот јазик; и албанскиот до нашето време останал непишуван јазик.

Албанците секогаш за другите, а никогаш за себе

Како што рековме погоре, Албанците секогаш гинеле и се бореле и со својата крв ја попрскале целата површина на земјата; но од крвта на Албанците корист имале други, а Албанија не видела никакво добро. Многу Албанци се истакнале и се докажале во знаењето и во други нешта; но со нив се гордеат други, а не Албанците и Албанија.

Со Пир и со Александар се гордеат Грците и ги нарекуваат Грци. Македонците, кои со своето јунаштво за кратко време го освоиле целиот свет, не ѝ донеле никакво

добро на Албанија; туку Грците, кои им биле непријатели, тргнале по нив и ги опкружиле, па токму тие имале корист од крвта што ја пролеале оние. Зашто Македонците низ сите земји што ги освоиле ги распространувале јазикот и цивилизацијата на Грците, а не своите, односно албанскиот. Поголемиот дел од светот и денес Македонците ги смета за Грци. Навистина, да не биле Македонците, грчкиот јазик и нивната цивилизација никогаш не би можеле да ја добијат славата што ја имаат денес, а можеби сосема би исчезнале и би биле заборавени; зашто Александриската школа и учените луѓе што се појавиле во Египет во времето на Птолемејците ги направиле грчкиот јазик и цивилизацијата распространети и познати низ сите краишта на земјата. Птолемејците, кои биле чисти Албанци од Чамерија, и сите Македонци го оставиле својот албански јазик настрана, заборавен и непознат, а го истакнале грчкиот, јазикот на Демостен, кој толку зборувал против Македонците.

По Грците дошле Римјаните; и тие имале голема корист од Албанците: албанската храброст и ум им служеле на славата на Римјаните, а не на нивната сопствена. Многу храбри и учени луѓе и во нивното време се појавиле меѓу Албанците, но светот ги познавал како Римјани, а не како Албанци.

По Римјаните им дошол редот на Турците. Албанците, мешајќи се со Турците, учествувале во сите војни што тие ги воделе и ги добивале против целиот свет; најголемото јунаштво и најдобрите дела ги правеле Албанците, но

името го носеле Турците, целиот свет ги сметал за Турци и никој не ги познавал како Албанци. Најголемите и најдобрите турски везири биле Албанци, како Синан-паша, кој го освоил Јемен и го однел турското знаме до индиските морињa, како Ќуприлиите, кои ја спасиле турската империја од голема опасност и толку ја зајакнале што отишле и ја опколиле Виена. Се појавиле и многу други големи луѓе и храбри мажи од кои Турција имала голема корист, а Албанија никаква.

Во поновите времиња муслиманските Албанци работеле и гинеле за Турците, а христијанските Албанци за Грците, за овие два народа што, ни едниот ни другиот, не им го признаваат доброто, туку им возвраќаат со зло, настојувајќи да го уништат албанскиот народ. Боцарис, Цавелас, Миаулис и повеќето други јунаци што се бореле за обновата и слободата на Грција биле чисти Албанци, а никако Грци; но од нивната храброст многу добила Грција, а ништо Албанија. Во очите на светот се бореле Грците со Турците, но во вистината се бореле христијанските Албанци со муслиманските Албанци. Кога победувале оние, добивала Грција; кога победувале овие, добивала Турција; но крвта што се пролевала од двете страни била албанска крв. Албанците се убиваат брат со брат, а други добиваат. Албанецот секогаш ја пролевал својата крв без штедење, но ја пролевал залудно; никогаш Албанија немала корист од албанската крв: секогаш туѓинци, па и непријатели на Албанија, имале корист од таа драгоцена крв пролеана без размислување!

Не само со сабја и со крв, туку и со перо и со ум Албанците секогаш им служеле на туѓинците. Бидејќи не го пишувале својот јазик, биле принудени да пишуваат грчки, латински, словенски, турски или арапски; а со нивното име се гордеат народите на тие јазици, додека Албанците се сметаат за диви и неуки и сите им се смеат велејќи дека биволицата им ја изела книгата. Но Аристотел, најголемиот од филозофите на стара Грција, бил Македонец, односно Албанец, а не Грк. Навистина, во Стагира, каде што се родил, имало и некои доселени Грци, но лицето на Аристотел што го гледаме на неговите статуи и грчкиот јазик што го пишувал со мака и не толку правилно, како и пријателството што го имал со Филип, непријателот на Грците, и други знаци покажуваат дека овој голем филозоф не се родил од некој од Грците што дошле во Стагира, туку од еден тамошен Стагирец, и бил Македонец, односно чист Албанец.

Во времето на Турците се појавиле многу учени Албанци што пишувале книги и стихови на турски или на арапски. Само албанските поети што пишувале стихови на турски се толку многубројни што нивните имиња можат да наполнат цела книга. Јахја-бег, кој е еден од најголемите и најпрочуените турски поети, е Албанец.

Албанците отсекогаш покажувале дека се способни и со сабја и со перо, и со јунаштво и со ум и знаење, а Албанија дала многу истакнати луѓе со големо име; но ниеден од нив не работел за Албанија, која секогаш останувала сиромашна и непрочуена, додека со нејзините синови се гордеат други земји и други народи.

Се нашол еден Албанец способен да го оживее Египет и од таа пропадната и разурната земја, каква што била тогаш, да направи богата и просветена земја, каква што е денес. Еден Мехмет Али, неук Албанец, се покажал способен така да спаси една туѓа и далечна земја; но никогаш не се нашол Албанец да ѝ направи на Албанија такво добро.

Затоа, завршувајќи го овој збор, повторно велиме со горчина во срцето: Албанците секогаш работеле за другите, а никогаш за себе. Само еден Скендербег во минатите времиња работел за Албанија, и само тој навистина е гордост за Албанија.

Што е Албанија

Границите на Албанија

Погоре видовме колку широка некогаш била земјата во која живееле Албанците, колку биле распространети нашите предци и како биле поделени на Илири, Епирци, Македонци, Тракијци, Фригијци итн. Видовме и како во римско време Македонците, Тракијците и Фригијците, мешајќи се со други народи, почнале да ги губат својот јазик и својата националност, и како подоцна, во византиско време, дошле мноштва Словени на Балканскиот Полуостров и ги зазеле Тракија, Македонија и Горна Илирија.

Од тогаш наваму Албанија многу се намалила; од сите оние земји што ги имале нашите предци Пелазгите, само Долна или Јужна Илирија, Епир и Горна или Северна и Западна Македонија останале Албанија. Но денес имињата Илирија, Епир, Македонија итн. се напуштени и заборавени, тие се имиња од старата географија; денес земјата во која живеат Албанците на нашиот јазик се нарекува Shqipëri, а на туѓите јазици Albania.

Албанија е дел од Балканскиот Полуостров во југоисточна Европа. Таа го зафаќа средиштето на западната страна на тој полуостров, протегајќи се покрај Јадранското и Јонското Море од 42° степен до Артскиот Залив, под 39° степен. Северните граници на Албанија, штом ќе се оддалечат од морето, се искачуваат кон север, следејќи ги границите на Црна Гора и Нови Пазар до

границите на Србија над 43° степен. Јужните граници повторно се свртуваат кон север по реката Арта и по границата со Грција до Зиго. Што се однесува до источните граници, една линија повлечена од границата со Србија близу Врање до границата со Грција на планината Зиго, линија што ќе оди по планинските гребени каде што се делат водите и по реките, земајќи ја колку што е можно предвид националноста на луѓето, односно вклучувајќи ги местата населени од други народи, таква линија ќе ја одделува Албанија од другите земји на полуостровот. Така Албанија се протега по должина меѓу 39° и 43° северна ширина, а по ширина меѓу 17° и 19° 25’ источна должина. Значи, долга е околу 450 километри, а широка 200 километри; нејзината површина е околу 80,000 квадратни километри.

Албанија на север граничи и соседува со Црна Гора, Нови Пазар, односно Босна со која управува Австрија, и со Србија; на исток е Македонија, на југоисток Грција, а на југозапад и запад е морето што ја одделува од Италија и од цивилизирана Европа.

Земјата Албанија

Оваа земја, опкружена со границите што ги опишавме, е Албанија, нашата мила татковина. Таа е една од најубавите земји во Европа. Можеби не е толку богата и толку плодна, но е многу убава. Таа е планинска земја, има високи планини со сурови и стрмни карпи, но и обраснати падини, со густи шуми, со студени води, со долови што го чуваат снегот лете, со убави цвеќиња, со

треви што го хранат добитокот и ги лекуваат луѓето, со метали што спијат под земјата откако е создаден светот. Има широки полиња низ кои течат реки што би можеле да ги наводнуваат и да ги претворат во градини, но денес, бидејќи нема кој да се грижи за нив, ги поплавуваат и ги претвораат во мочуришта. Само полето на Музекија е доволно да ја нахрани цела Албанија, ако се расчистат речните корита. Косовското Поле, Битолското Поле, краиштата на Тетово и Скопје се меѓу најубавите места на светот, што раѓаат многу жито и најубави плодови на земјата. Ридовите на Чамерија обраснати со маслинки и градините со портокали и лимони немаат рамни на себе. Целиот морски брег е покриен со маслинки и со убави шуми, а портокалите успеваат сè до средината на Албанија, во Елбасан. Има многу реки и потоци. Со малку уредување тие можат да наводнуваат многу земјишта, а многу од нив можат да се расчистат за по нив да пловат бродови од нивното устие далеку нагоре. Албанија ги има најголемите и најубавите езера на Балканскиот Полуостров, како Скадарското, Охридското, Преспанското, Костурското, Јанинското итн. Сите овие езера се полни со риби и по нив би можеле да сообраќаат повеќе параброди.

Албанија и денес храни многу добиток и корисни животни: овци, кози, крави, коњи итн. Албанските овци од расите кеверџик и руда ги снабдуваат Цариград и сите краишта на Турција со добро месо, а Албанија со волна. Музекија може да одгледува многу коњи, кои, иако се малку ситни, се силни и одат многу добро. Албанците

многу сакаат и умеат да чуваат добиток и секаков вид животни. Кога би имало влада што би им давала олеснувања и би им го отворала патот, и кога би ја знаеле и науката за добитокот, како се размножува, како се одржува здрав и како се развива и подобрува неговата раса, би можеле да живеат и само од сточарство.

Со еден збор, Албанија, колку и да е мала, има секаков вид клима и секаков вид земја, и многу богатства и многу добра. Ако добро се води грижа за неа, може многу да напредува и да нахрани четирипати повеќе луѓе отколку што храни денес.

Жителите на Албанија, Албанците

Во границите што ги наведовме погоре, Албанија има околу 2,000,000 жители, па и повеќе. Од нив некои 100,000 се Власи или Цинцари во планините на Пинд и расеани низ други места; уште толку можат да бидат Грци околу Јанина и Словени во Битолското Поле и во краиштата на Косово. Но и овие можат да бидат Албанци што го заборавиле својот јазик и научиле грчки или словенски во училиште и во црква. Многумина од нив немаат ни своја земја ни своја куќа, туку се земјоделци на туѓа земја; сопствениците ги донеле оддалеку да ја обработуваат нивната земја во времиња кога Албанците не можеле да ја остават пушката за да ја земат мотиката в раце.

Сите други жители на Албанија се чисти Албанци, поделени на Геги и Тоски. Шкумбин ја дели Гегерија од

Тоскерија, но и јужно од оваа река има малку Геги и на некои места се зборува гегиски. Меѓу Гегите и Тоските нема никаква коренита разлика. Сите се еден народ, зборуваат еден јазик со многу мали разлики, кои наскоро сосема ќе исчезнат со уредувањето на јазикот. И според верата Албанците се делат на муслимани, кои се две третини, и христијани, кои се една третина. Христијаните се делат приближно наполовина на католици, или Латини како што ги нарекуваме, и на православни. Во Гегерија христијаните се католици, во Тоскерија православни. И муслиманите се поделени на сунити и бекташи.

Но овие верски поделби не носат никакво разликување или раздор меѓу Албанците. Верските кавги, кои не само во земјите на Истокот туку и во Европа, во земји осветлени од цивилизацијата, многупати предизвикале големи и ужасни колежи, во Албанија се непознати, и никогаш во оваа земја не се случило нешто меѓу муслиманите и христијаните, меѓу католиците и православните или меѓу сунитите и бекташите. Албанецот е Албанец пред да биде муслиман или христијанин. Она што бил кога ја имал својата вера, верата на Пелазгите, тоа бил и кога станал христијанин, тоа е и откако ја примил верата на Мухамед. Верата никогаш и никако не го променила, зашто секогаш ја става националноста пред верата.

Со силата на оваа врска и на оваа љубов што секогаш, од поколение на поколение, ја чувале кон својата националност, Албанците успеале да ги зачуваат својата

националност и својот јазик среде толку опасности што одвреме-навреме ги преплавувале. И покрај промените на верата, и покрај промените на времињата, Албанците и денес се она што биле пред толку илјади години; тие се Пелазгите од времињата на преданијата, Илирите и Македонците од старите времиња, Епирците од времето на Скендербег. Тие се еден многу стар народ што до денес останал каков што бил од почетокот.

Албанците имаат сè што му треба на еден народ: толку се храбри и силни што, иако се помалку од 2 милиони луѓе, мажи и жени, ако се напрегнат можат да изведат 300,000 или уште повеќе војници, кои се рамни на еден милион од друг народ. За храброста на Албанецот и за неговата сила и издржливост во војна не зборуваме само ние Албанците; и нашите непријатели не можат да ги прикријат и секогаш ги признаваат. Штом е така, нема сомнение дека Албанците се способни да ја одбранат својата земја од секој непријател и секоја опасност. Затоа Албанија никогаш не треба да биде газена од туѓинци и треба секогаш да ја чува својата слобода. Албанецот, храбар и силен, зошто да не биде господар на Албанија, зошто да не управува во својата земја?

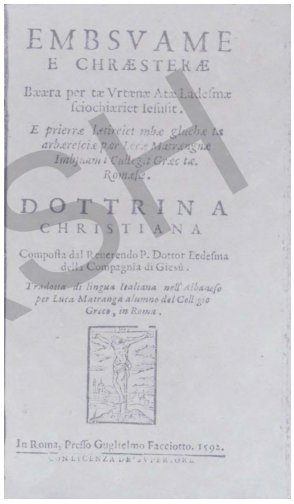
Албанецот не е само силен и храбар, туку и поумен од секој друг народ. Во кое било училиште, во која било наука да влезе Албанецот, се издвојува од другите и излегува над сите. Во работите и занаетите Албанецот не е помалку способен отколку во војната и знаењето: ја обработува земјата неуморно, копа длабоки бразди, може да изведува големи и вредни работи. Тој е

извонреден ковач; прави ножеви, ножици, оружје итн.; доволно е еднаш да види пушка излезена од европските фабрики и направена со усовршени машини, па веднаш е способен да направи иста со рака и со несовршени алатки. Албанецот ги обработува и свилата, волната, памукот, ленот; прави платно, шајак, тенко ткаено платно итн. Ја обработува кожата, прави мешин, крзно итн. Сирењето, путерот, маслото, виното и други производи што се добиваат од млекото на добитокот или од плодовите на земјата се меѓу највообичаените работи со кои се занимаваат Албанците.

Албанките, толку убави колку и чесни, уште повеќе од своите мажи и, речиси, исто толку храбри како нив, сами ги водат домашните работи, без да ги мешаат мажите. И покрај тоа не ги оставаат ни разбојот ни ѓерѓефот; прават тенки платна и многу убави свилени биринџуци, и везат со злато и со свила. Покрај кроењето и шиењето облека, плетењето чорапи и другите вообичаени домашни работи.

Со еден збор: Албанците се храбри, умни, работливи, способни за секоја работа. И покрај разликата во верите не се разделени и расцепкани, туку обединети; меѓу нив има љубов. Значи, имаат сè што треба да има еден народ за да напредува.

Албанците надвор од Албанија

EMBSVAME
E CHRÆSTERÆ
Bæara per tæ Vrtenæ Atæ Ladesmæ
sciochiariet Iesusit.
E prierræ Iesuecict mbæ gluehæ tæ
arbereſcie per Ieſeæ Matrangue
Imbjuarn e Cullegit Greec të.
Romës..
DOTTRINA
CHRISTIANA
Composta dal Reuerendo P. Dottor Eccleſma
della Compagnia di Giesù.
Tradotta di lingua Italiana nell' Albanese
per Luca Matranga alumno del Coll.gio
Greco, in Roma.
In Roma, Presso Guglielmo Facciotto. 1592.
CON LICENZA DE' SVPERIORI.

P08 · Насловна страница на Embsuame e Chræsteræ / Dottrina Christiana од Lekë Matranga, отпечатена во Рим во 1592 година. Италијанскиот поднаслов изречно го наведува преводот на албански, значајно дело во книжевната историја на Арбрешите. Илустрација додадена во ова издание.

Освен приближно два милиона Албанци што се во Албанија, имаме и повеќе од половина милион Албанци надвор од Албанија, во Италија, во Грција, во некои краишта на Турција, во Црна Гора итн. Од нив најбројни се Албанците во Грција и во Италија. Оние што се во Грција заминале од Албанија пред Турците, во византиско време; избегале од Хуните и од други диви народи што навлегле од северните краишта и ја преплавиле и Албанија заедно со другите земји. Илјадници Албанци тогаш ја напуштиле својата татковина од страв пред нив и заминале по грчките острови, во Мореја, во Атика и во други грчки места. Многу од тие места ги нашле испразнети и без луѓе; но и таму каде што имало луѓе, бидејќи дошле и се населиле заедно, успеале да го зачуваат својот јазик, албанскиот, што го зборуваат до ден-денес. Идра, Спеца, Порос,

Кулури (Саламина), Егина и други острови и денес се населени исклучиво со Албанци, и на нив се зборува само албански. Повеќето жители на Атика се Албанци: Атина, пред да стане престолнина на Грција, била чисто албанско гратче и во неа не се слушал друг јазик освен албанскиот. Велат дека денес една третина од жителите на Грција, без Тесалија, се Албанци; но ако не се една третина, за една четвртина нема сомнение. Во тие времиња многу Албанци се расеале и во други краишта; така островот Мармара близу Цариград и некои села околу Одрин и Пловдив, што се нарекуваат Арнаут Ќој, се населени чисто со Албанци.

Албанците во Италија се наоѓаат во Калабрија и Сицилија, каде што создале села, населби, па и цели одделни кантони (нахии), и живеат одвоено од Италијанците, чувајќи ги својот јазик и својата вера, бидејќи се православни. Тие се околу 300,000 луѓе, чисти Албанци што зборуваат албански. Тие заминале од Албанија по смртта на Скендербег, кога Албанија паднала во рацете на Турците. Тогаш заминале многу Албанци, но повеќето се расеале низ Европа и се изгубиле, заборавајќи го јазикот и мешајќи се со месното население. Сепак, некои големи семејства, иако се претопиле, го зачувале албанското име, како семејството Албани во Италија, кое дало многу големи луѓе што ѝ служеле на Италија со своето знаење и со големи добротворства. Од ова семејство излегол и еден папа: Климент Дванаесетти.

Од тоа мноштво Албанци што тогаш заминале во Европа, само оние што отишле во Неаполското Кралство, на кое Скендербег му помогнал, само тие успеале да останат заедно и да ги зачуваат својот јазик и својата националност до денес. Јазикот што го зборуваат е чист албански, тоскиски, малку расипан и измешан со италијански, но и денес чува многу стари албански зборови што ние сме ги напуштиле и заборавиле. Меѓу Албанците во Италија има многу учени и вредни луѓе што имаат голема љубов кон својата националност и својот јазик. Собрале многу стари стихови и песни и објавиле неколку албански книги. Тие многу ѝ служеле и на Италија и покажале голема храброст со Гарибалди.

Така Албанците што живеат на земјата, во Албанија и надвор од Албанија, се повеќе од два и пол милиона.

Какви се денес Албанците?

Погоре рековме дека Албанците, паѓајќи во рацете на Турците, не влегле во стапица како што мислеле и не станале турски робови, туку нивни другари, со кои заедно се нафрлале врз другите народи, ограбувале и грабале, па се враќале во својата земја натоварени со имот. И Албанија била слободна и речиси самостојна.

Толку стотици години Албанците живееле така. Но живеат ли така и денес? Никако! Денес Албанците се робови, понижени и потчинети, газени и обесчестени многу повеќе од другите народи во Турција! Тие се ставени пониско од Грците, од Словените, од Ерменците,

па и од Евреите!

Турција ја изгубила довербата во Албанците, не им верува и ги гледа како непријатели и предавници, а не како другари и браќа, како што ги гледала порано. Денес го зема Албанецот за војник, го мачи и го тепа за да го научи нејзиниот јазик, сака да го учи на воената наука, која самата не ја знае, а која Албанецот ја научил цицајќи го мајчиното млеко. Не го учи несреќникот, туку го затапува и го избезумува; го зема за три години, а го држи десет години под оружје, далеку од неговиот дом и од неговата татковина, и како? Гол, гладен, болен, сиромашен! Во војна го тера залудно да загине; неговиот заповедник, кој е Турчин, неук и плашлив, го втурнува во јама од која нема излез. Кутриот Албанец, и покрај сето тоа, се бори гол и гладен и со недостатно оружје, се бори како змеј, ја покажува својата храброст и им носи чест на Турците и на Турција! Но му се признава ли тоа, му се надоместува ли за крвта што ја пролева? Никогаш! Албанскиот војник, ако не умре во војна, умира од болест, од глад и од необлеченост. Од оние што одат во војска многу малку се враќаат дома. А кој станува заповедник? Секогаш Турците; половината од турската војска се Албанци, но ни еден на сто заповедници во Турција не е Албанец.

Албанците, навикнати да не плаќаат ништо, сега се ставени под толку тешки даноци што не можат да кренат глава. Турците, кои им се господари веќе петстотини години, не ги научиле Албанците ни на работа, ни на занает, ни на знаење, туку ги научиле да војуваат и да

грабаат; сега одеднаш сакаат да им го земат оружјето и им велат: плаќајте! А од каде кутрите да најдат за да платат? Немаат ни самите што да јадат. Оние Албанци што пред малку време биле облечени во златни облеки и опашани со сребрено и украсено оружје, тие или нивните синови денес се голи, со една кошула на која кучето нема каде да ја фати! Доаѓа и заптијата или тахсилдарот, го крева стапот и ги тепа викајќи: плаќајте! А од каде несреќникот да најде за да плати? Тогаш му го продаваат волот, козата, што и да има, сè до ќерамидите на куќата! Албанецот да јаде ќотек за да плати!! О, каков голем срам! О, какво големо зло! Не трпи го тоа, о Боже!

Вака е денес во цела Тоскерија и во многу места од Гегерија. Некои места во Гегерија, што го задржале оружјето и издржале во своите сурови планини, не се толку згазени; не даваат војници и не плаќаат даноци; но и тие живеат како дивјаци, без никаква власт, убивајќи се секој ден меѓусебно. И нив ги јаде сиромаштијата, зашто немаат никаков приход, а нивните краишта се оголени и сиромашни. И покрај тоа, турската влада од ден на ден сè потесно ги опкружува; настојува да им го земе оружјето, за и нив да ги направи понижени и слаби робови, па и кожата да им ја одере!

Албанија, со која до вчера управувале и заповедале Албанци, како што рековме погоре, денес е управувана и владеана од туѓи Турци и од ниски и нечесни луѓе, кои ги купуваат службите во Цариград со пари и доаѓаат да ги дерат Албанија и Албанците, за да ги извлечат парите што ги дале и уште толку што ќе украдат за себе!

Албанија, колку и да е сиромашна и неука, има луѓе способни да управуваат со својата земја, како што толку време управувале со неа чесно и праведно. Но на овие Албанци не само што не им се дава работа во Албанија, туку не им се дозволува ни да стапнат во својата мила татковина! Им даваат по парче леб за да им ја затворат устата и ги држат како робови по најдалечните краишта на Анадолија и Арабија! Само ако се најде некој предавник, тој е почитуван!

Националноста на Албанците

За човекот во овој живот нема ништо повредно и помило од националноста. Секој човек, како што ги сака татка си и мајка си и местото каде што се родил и израснал, така го сака и својот народ. Оној што не ги сака својот народ и својата татковина е предавник и лош човек; таквиот не може да се нарече човек. Албанците, повеќе од кој било народ, ги сакаат и ги почитуваат својот народ и својата татковина. Вистинскиот Албанец загинува за својата националност и никогаш не може да поднесе да слушне некој да му го навредува албанството. Во нашите источни краишта луѓето секогаш ја ставаат верата пред националноста; еден Грк, на пример, штом ја смени верата, ја остава и националноста, па ако стане католик вели „јас сум Франк“, а ако стане муслиман вели „јас сум Турчин“. Само Албанецот ја остава верата на второ место и ја става својата националност напред. Албанецот, било муслиман, било православен, било католик, секогаш е Албанец. Верата никогаш не предизвикува поделба и

раздор меѓу нив. Затоа и кавгите што постојано се случуваат меѓу верите, дури и во онаа просветлена Европа, тие кавги не се познати во Албанија и никогаш не се случиле меѓу Албанците.

Но и покрај оваа љубов што Албанците ја имаат кон својата националност и и покрај честа што ѝ ја укажуваат, не сториле ништо за да ја одржат и зачуваат. Со што се одржува националноста на еден народ? Најнапред со неговиот јазик. Како што рековме и погоре, јазикот е првиот и најголемиот белег на една националност. Со што се одржува јазикот? Со писмото. Еден непишуван јазик не може долго да остане неизменет; мешајќи се со други јазици се расипува. Ќе речете: како нашиот јазик, без да биде пишуван, опстанал толку илјади години, и зошто да не издржи така и понатаму? Да, опстанал толку илјади години, зашто тогаш Албанците живееле сами во своите планини, без да се мешаат со други народи, и зашто народите што ги опкружувале и самите биле неуки. Тогаш работата се решавала со меч, а со мечот Албанецот бил најсилен од сите. Сепак, гледаме дека Македонците, иако биле толку силни што го освоиле целиот свет, бидејќи немале пишуван јазик, штом се измешале со други народи попросветлени од нив, ја изгубиле својата националност и сосема исчезнале, дотолку што многумина ги сметале за Грци.

Само Албанците во Албанија ја зачувале својата националност, не мешајќи се со туѓинци и живеејќи одвоени од целиот свет и како дивјаци. Но ако до денес ги

зачувале својата националност и својот јазик со незнаење и без пишување, ќе можат ли на овој начин да ги зачуваат и понатаму, било во Албанија, било во Италија и во Грција? Не, не, никогаш! Светот се промени, луѓето се разбудија, народите се просветлија, секој се труди да оди понапред од другите, секој гледа како да се умножи и да се зголеми и настојува да ги проголта оние што се помали и послаби.

Денес секој народ, за да ги зачува својата националност и својот јазик, треба да ги отвори очите, да биде со собран ум, да го унапредува својот јазик и многу да внимава соседните народи да не го изедат и распарчат. Во националните работи нема пријателство, како што нема ни во играта; секој гледа самиот да добие и да го изеде другиот. Народите се како рибите што се јадат едни со други. Тешко на оној што е слаб!

Опасностите за Албанија

Албанија до пред малку време била опкружена со турски земји, а границите на таа држава биле многу далеку од Албанија. Албанците оделе заедно со Турците да ги чуваат далечните граници на царството; но својата татковина ја гледале надвор од секоја опасност и знаеле дека ниеден непријател не може да ѝ се доближи на Албанија. Но денес не е така; денес Албанија останала во еден далечен и издвоен агол на Турција и е опкружена со непријателски граници. Црна Гора, Србија, Грција и Бугарија ја обвиле и ја опколиле Албанија, а Австрија ѝ дошла над глава. Со Турција ја поврзува тенка лента

земја меѓу Бугарија и Егејското Море, лента што Бугарите можат при првата можност да ја заземат и да се спуштат до морето, па да ја пресечат и да ја одвојат Албанија од Турција, која нема ни поморска сила за оттаму да ѝ помогне на Албанија. Затоа во една војна во која би учествувале и Бугарите, Албанците мораат да бидат способни сами да ја бранат својата земја и да не зависат од Турција, која не е способна ни за самата себе.

Но освен овие опасности што ќе се покажат во време на војна, Албанија има поголеми и подлабоки опасности, кои ги пуштаат своите корени во време на мир, без крв и без оружје. Тоа е војната на перото и на училиштето, војната за националноста. Народите што ја опкружуваат Албанија сакаат да ја распарчат и да ја поделат меѓу себе. Грците, Словените и другите соседни народи не сакаат да го признаат постоењето на албанската националност. Секој ја користи својата вера и сака на своја страна да ги повлече оние Албанци што се од иста вера со него. Најпрвин Турчинот сака да ги привлече муслиманските Албанци и да ги оддели од нивните браќа, христијанските Албанци, внесувајќи меѓу нив фанатизам и раздор. За засекогаш да ги оддели христијаните од муслиманите и да отвори меѓу нив длабока бездна, турската влада не ги признава христијанските Албанци за Албанци, туку ги нарекува Рум, односно Грци, Бугари, Срби, Латини итн., а муслиманите ги нарекува ислам; името Албанец не го признава и не сака да го слушне. Слепи Турци! Не можат да разберат и не им влегува во умот дека на овој начин

им служат на целите на своите непријатели и ги откопуваат сопствените темели и корени!

Грците, кои својата слобода и кралството што го имаат денес ги стекнале со крвта на Албанците, на Боцари, на Savela, на Миаули и на другите албански јунаци, оние Грци што и денес ги чуваат облеките, фустанелите, чорапите, опинците, ората и песните на Албанците, тие се најлошите непријатели на Албанија. Целиот свет ја знае Големата идеја на Грците. Иако во времето на Перикле, тогаш кога биле поголеми и попросветлени од кога било, имале помалку земја отколку што имаат денес и немаат никакво право да бараат повеќе, тие бараат да им се дадат сите земји што ги освоил Александар Велики или да го воскреснат Византиското Царство, без да помислат дека Александар бил Македонец, а Византијците Римјани, два народа непријателски кон Грците, кои ја уништиле Грција. Според оваа Голема идеја Грците сакале да го освојат и да го стават под Грција целиот Балкански Полуостров, па и Романија и Бугарија. Но откако засекогаш ги изгубиле тие земји, и покрај сите свои викања и врисоци, сега ја стесниле својата надеж на Албанија и Македонија. Според општиот обичај, потпирајќи се врз верата, сакаат да ги привлечат на своја страна православните Албанци и да ги одделат од нивните муслимански и католички браќа; се трудат да ги натераат да го заборават својот убав јазик и да се навикнат да зборуваат, пишуваат и беседат грчки, па така да станат Грци. Мислат дека, ако христијаните станат Грци, Европа нема да ги прибере муслиманите во

своето огниште, а кога ќе дојде времето таа земја, односно цела јужна Албанија и цела Тоскерија, ќе ѝ биде дадена на Грција.

Затоа Грците, од една страна од Атина со училишта, со учители, со книги, со лекари и со многу други нешта, како и со многу пари што повторно ги плаќаат безумни и предавнички Албанци гркомани, а од друга страна од Цариград преку Патријаршијата, владиците, свештениците и црквата, употребувајќи ги анатемата и исклучувањето од црквата, како и Христос да бил Грк и како, за да биде христијанин и православен, секој безусловно да мора да биде Грк или гркоман; од двете овие страни, велиме, Грците настојуваат од ден на ден да ги преобраќаат православните Албанци и да ги направат Грци.

А православните Албанци, од незнаењето и од темнината во која се наоѓаат, лесно се мамат; им се чини дека навистина не можат да бидат христијани без да бидат Грци, мислат дека само грчкиот е јазик на православието и дека, ако го остават овој јазик —кој го знаат многу малку и не можат да го научат и покрај тоа што си ја кршат главата, бидејќи е толку тежок и толку мртов и заборавен што дури и од самите Грци многу малку луѓе можат да го научат—. Овие Албанци, предавници без да знаат, се нарекуваат гркомани.

Слава му на Бога! Откако почна да се пишува албански, гркоманите почнаа од ден на ден да се намалуваат, да ги разбираат лукавствата на Грците и да се оддалечуваат од

нив, фаќајќи ги со двете раце својата националност и својот јазик. Тие не се плашат ни од грчкиот учител ни од фанариотскиот владика; но Грците имаат силен другар, со кого цврсто се фатени рака под рака за да ги уништат националноста и јазикот на Албанците; тој другар е Турчинот, кој ѝ помага на Грција и на Фанарската патријаршија во оваа работа колку што може. За да ја врши грчката работа, турската влада не дозволува да се отвори никакво училиште, да се отпечати никаква книга или да се одвива каква било настава и напредок на албански јазик, додека на грчките училишта им помага на секој можен начин и ги држи христијанските Албанци под јаремот на фанарското свештенство.

По Турците и Грците, Албанија за непријатели ги има Бугарите и Србите, кои сакаат во источните и северните краишта на Албанија да го направат она што Грците го прават во јужните. И во тие краишта многу православни Албанци, толку неуки и неразумни како и другите, покажуваат наклоност кон словенските јазици и сакаат да го забораваат убавиот јазик што нивните предци го зборувале толку илјади години. Каков голем срам! И каква голема нискост и нечисто понижување! Но и на овие Словени им помагаат Турците, кои ним им ги оставаат рацете слободни да прават што сакаат, а нам ни ги врзуваат цврсто; ним им даваат фермани да отвораат училишта и митрополии во нашите места, а нам не ни дозволуваат да имаме ни едно мало училиште! Без барем еднаш да помислат дали пријатели на Турција се Грците и Словените или Албанците, и кои пролевале и пролеваат

и денес крв за неа?

Така Турците, а со нивна помош и Грците и Словените, се непријатели на Албанија и на Албанците; тие се трудат со сите свои сили да ги уништат националноста и јазикот на овој народ, чиешто име сакаат да го искоренат. Грција, Бугарија и Србија настојуваат да ги уништат и отстранат албанската националност и албанскиот јазик, секоја од оној дел на Албанија што ѝ паднал како нејзин дел и што уште сега го смета за свој, претопувајќи ги христијаните во својата националност; а Турција од една страна им помага во таа работа, додека од друга настојува да ги привлече муслиманските Албанци и да ги оддели од нивните браќа, не за свое добро, туку за и нив да ги повлече и заедно да потонат во длабоката бездна на пропаста во која паѓа, за никогаш да не излезе.

Тоа се опасностите за Албанија и за Албанците. Албанците треба многу да се пазат од лукавствата на Турците, на Грците и на Словените и да им се спротивставуваат бранејќи ги своите права.

Пријателите на Албанците

Иако Албанците се опкружени со непријатели, а Турците и Грците, на кои многу им треба да бидат пријатели и обединети со Албанците, тие два безумни народа работат повеќе од сите за да го уништат албанскиот народ, сепак не можеме и не треба да кажеме дека целиот свет им е непријател на Албанците. Не, имаме и пријатели, има и многумина што нè сакаат и можат да ни помогнат ако

самите сакаме. Сите народи на Европа, Французите, Италијанците, Германците, Англичаните и другите, сите го сакаат и го почитуваат нашиот народ; сите ѝ се восхитуваат на храброста на Албанците, на нивната верност кон дадениот збор и на толку други доблести што му ги признаваат на нашиот народ. Сите европски писатели секогаш пишувале добро за нас; нѐ знаат како храбри луѓе и луѓе од збор, нѐ признаваат за најстариот народ во Европа и за најблагородниот. Почнаа да го изучуваат нашиот јазик, придавајќи му големо значење во општата книжевност. Франција одамна сака да покажува посебна љубов кон Албанците, а уште повеќе кон католиците и Мирдитите. Италија има триста илјади Албанци во својата земја, кои се труделе за обединувањето на Италија повеќе од самите Италијанци, и за да им угоди ним го сака доброто на Албанија, која ѝ е и сосед, и не сака да ја гледа како ја распарчуваат Грците и Словените. Австрија не може да сака Словените од Србија и Бугарија да навлезат до средината на Албанија и да се прошират и пораснат толку многу; еден храбар народ како Албанците сака да го има за пријател и помошник на Балканскиот Полуостров против Словените, кои се многубројни, како што ги поддржува и Романците. Англија, која го сака доброто и слободата на сите народи, не може да не ги сака Албанците. Дури и Русија, која и самата е словенска и заштитничка на сите Словени, ни таа не го штеди добриот збор и помошта за Албанците, како што никогаш не ги штедела ни за Грците, иако тие не ја сакаат и се непријатели на словенството.

Така сите големи сили нѐ сакаат и нѐ почитуваат, и имаме многу пријатели; но ниеден од нив не ни е толкав пријател што би ја зел нашата работа во свои раце и самиот би се зафатил со неа. Освен тоа, гледајќи нѐ поделени на три вери и повеќето муслимани, не можат да си замислат дека можеме да создадеме еден единствен и обединет народ, способен самиот да се управува. Но кога ќе нѐ видат на дело и ќе разберат дека сме способни за таа работа, тогаш, без сомнение, сите ќе ни помогнат во нашето право.

Од соседните народи имаме само еден пријател, кој го разбира своето добро и знае дека без нас не може да опстане. Тој народ е народот на Власите што живеат во Албанија и близу Албанија. Од нив некои се Власи-Албанци, што зборуваат влашки и албански, а некои се Власи-Грци, што зборуваат влашки и грчки. Грците за овие Власи правеле и прават сѐ што правеле и прават за нас Албанците; односно настојуваат да ги направат Грци со своите училишта и цркви. Власите до неодамна и самите биле измамени како православните Албанци и сакале да се нарекуваат Грци и да го забораваат својот јазик учејќи грчки; но најпосле и тие разбрале колку се вредни јазикот и националноста за секој човек, па почнале да го учат својот јазик и да отвораат свои училишта.

Во оваа работа Власите не можат да имаат друг помошник и пријател во земјата освен Албанците. Откако се раскарале со Грците, кои не можат да се наситат да ги печат и да ги јадат оние Власи што го

сакаат својот јазик, исто како и Албанците, им било потребно да се обединат со Албанците, со оние што се вистински Албанци и ги сакаат својот јазик и својата националност. И Романија, која е мајката на овие Власи или нивниот татков дом, да кажеме сликовито, добро знае дека Власите во Албанија и Македонија не можат да живеат и да ги зачуваат својот јазик и својата националност наспроти грчките лукавства освен потпирајќи се врз пријателството на Албанците и обединувајќи се со нив. Затоа Романија се покажала повеќе од сите како пријателка на Албанија и го сакала и го сака одделувањето на Албанците од Грците; во Романија е основано и првото друштво, таму е отворена првата печатница и се отпечатени првите албански книги. Албанија нема да ѝ го заборави ова добро на Романија и ќе ѝ возврати сакајќи ги и добро третирајќи ги Власите во Албанија.

Но ако човекот е немоќен и слаб, сите му се качуваат врз грбот, не само непријателите туку и пријателите; за да ја зачува својата чест, мора да се покаже способен и пред непријателите и пред пријателите. Така и ние, колку и да нѐ сакаат Власите и да им треба нашето пријателство, сепак сакаат да бидат повисоки и попочитувани од нас, иако се толку помалубројни и дојденци и туѓинци во Албанија. Има некои Власи што сакаат да ѝ покажат на Европа дека Власите се умот, а Албанците телото, дека Албанците треба да се борат и да гинат, а Власите да управуваат и да судат. Тие не се срамат да кажат дека на Албанците не им требаат писмо и училишта, зашто ги

имаат влашкото писмо и влашките училишта. Таква великодушност ни укажуваат и Грците и Турците, сите толку нè сакаат што ни ги даваат својот јазик и своето писмо, и сите нè пречекуваат во своите училишта со раширени раце!

Затоа ни на Власите не треба да им веруваме премногу, иако сакаме да веруваме дека ова мислење не е на сите Власи, ниту на најмудрите. Како и да е, ние треба добро да ја промислиме нашата работа и сами да се трудиме за своите работи, зашто во овој живот секој се труди за себе. Непријателот сака да ти ја земе кожата, а пријателот облеката.

Пишувањето на албанскиот јазик

И погоре рековме дека првиот белег на еден народ, и оној што го прави да се смета за посебен народ, е јазикот. Еден јазик што не се пишува и не се чита не се смета за јазик, како кај Провансалците во Франција, Каталонците во Шпанија, Велшаните во Англија и уште толку други народи што зборуваат секој свој јазик, но не го пишуваат својот јазик, па светот ги смета за Французи, Шпанци, Англичани и други според јазикот што го пишуваат и го читаат.

Затоа првата работа за која треба да се грижи еден народ што сака да ја зачува својата националност е пишувањето на неговиот јазик, и затоа оние што сакаат да го уништат и да го поробат тој народ упорно настојуваат да му забранат да го пишува својот јазик.

Кажавме како Албанците од самиот почеток не се грижеле да го пишуваат својот јазик, како албанскиот јазик останал непишуван до нашето време и како нашиот јазик се зачувал затоа што нашите предци живееле одделно и не се мешале со други народи. Но не е само нашиот народ тој што немал пишуван јазик; и многу други народи во Европа и Азија почнале да го пишуваат својот јазик во овој последен век. Ако албанскиот се зачувал толку илјади години без писмо, отсега не може уште долго да се зачува, бидејќи времињата се променија, ниеден народ не може да живее одвоен и сам, соседите се разбудија и напредуваат и се трудат да нè поробат. Нивната прва работа е да нè натераат да го заборавиме нашиот јазик и да го научиме нивниот. Не само Албанците во Грција и Италија, туку и многумина од оние во Албанија почнаа да не зборуваат и да не знаат албански, додека нивните родители не знаеле друг јазик. Ако би се оставил вака непишуван, албанскиот, што се зачувал толку илјади години наваму, би се изгубил и би се заборавил за кратко време.

Гледајќи ја оваа голема, лоша и ужасна опасност, некои Албанци со срца полни со љубов кон својот народ ја изнесоа на виделина желбата што секој просветлен Албанец ја криел во своето срце за пишувањето на нашиот убав јазик. Пред дваесет години, во времето на Призренската лига, беа создадени целосни и усовршени албански букви, при што секоја буква имаше само еден глас, а за секој глас имаше посебна буква. Штом Албанците го видоа својот убав јазик толку добро

напишан, го прифатија писмото со двете раце; се основаа друштва во Романија и Египет по она во Цариград, кое не можеше долго да опстои под турскиот јарем. Во Корча се отвори едно училиште и за првпат почна да се изучува нашиот јазик. Училиштата не се умножија и не напредуваа како што требаше, но албанското писмо се распространи низ сите краишта на Албанија, па мажи и жени, момчиња и девојки, сите за кратко време научија да го пишуваат и да го читаат албанскиот јазик. За дваесет години албанското писмо пушти толку здрави корени и постави толку цврсти темели што никогаш не може да се искорне и да се урне. Ова дрво, засадено пред дваесет години, расцвета и даде многу слатки и убави плодови.

Напредокот на албанското писмо е смрт за непријателите на нашата националност. Најнапред сите велеа дека оваа работа не може да биде, дека албанскиот не е јазик што може да се пишува, дека е лош и расипан јазик, дека не може да има граматика, дека никаква наука не може да се напише и да се учи на овој јазик, и толку други празни зборови, за да нè натераат да ја изгубиме надежта и да не се трудиме да го пишуваме својот јазик. Но кога видоа дека албанскиот се пишува многу добро, се чита многу убаво, дека може да се состави негова граматика и дека е подобар и посовршен од сите јазици на земјата, дека на него се учат сите науки; кога разбраа дека, додека Гркот да го научи јазикот на Хомер, на Еврипид, на Платон и други мртви јазици, додека Турчинот да ги чита пространите јазици

на Арапите и Персијците без да може да ги научи, додека тие се занимаваат со тие јазици, Албанецот за неколку дена научил правилно да го пишува и да го чита својот јазик, а научил и многу неопходни поуки.

Кога ги видоа овие предности на албанскиот јазик и големиот напредок на нашето писмо, разбраа дека Албанија ќе им се измолкне од канџите, па сите се здружија да го спречат пишувањето на албанскиот јазик. Турци, Грци, Словени и други, колку и да беа непријатели меѓу себе, си подадоа рака едни на други против нас. Високата Порта и дворецот Јилдиз, Фанарската патријаршија, атинската влада итн. се обединија во оваа работа; Турчинот го забрани отворањето албански училишта, ги заплени книгите на царина, не дозволи да се отпечати ни едно парче хартија на нашиот јазик и ги гледаше со непријателско око, нарекувајќи ги комити, според својот обичај, сите оние што сакаа да пишуваат и читаат на овој јазик; Гркот викаше и си ја кинеше облеката од Атина против пишувањето на нашиот јазик, подигна илјада сплетки против Албанците што го сакаат својот јазик и повеќето ги уби преку раката на Турчинот; патријархот и владиците фрлаа анатеми како Бог некогаш молњите.

Сите овие забрани направија албанските училишта да не се умножуваат и да не се шират во Албанија и да не излегуваат книги и весници итн. на нашиот јазик; но не можеа да ги спречат Албанците да го учат албанското писмо. Албанецот се навикна да учи букви и без училиште, на отворено, па и без книги, од ракописи.

Албанскиот денес не е непишуван јазик како што беше пред дваесет години; денес тој е јазик што се пишува и се чита, и тоа еден од најубавите. Ниеден јазик не се чита толку лесно и толку добро како албанскиот. Тоа сосема ги огорчи и ги отру нашите непријатели, зашто, гледајќи дека пишувањето на албанскиот јазик пуштило толку долги и силни корени, денес веќе не можат да кажат дека албанскиот не може да се пишува; зашто еве, се напиша.

Сиромаштијата на Албанците и безвластието во Албанија

Албанија до пред извесно време била доста богата и благосостојна. Албанците живееле од војничките плати и од воениот плен, како и од некои занаети што ги имале. Носеле своја облека и обувки што се изработувале во земјата. Државните давачки биле многу малку и лесни. Од парите што ги носеле однадвор во Албанија, многу малку излегувале надвор, повеќето останувале во земјата. Тоа носело општа благосостојба.

Денес не е така; Албанците веќе не одат војници за плата, туку влегуваат под еден војнички јарем; не се враќаат од војна облечени во злато и опашани со украсено оружје, туку голи, болни и истоштени. Ништо не може да се произведе во земјата, зашто месните занаетчии не можат да се натпреваруваат со европските фабрики. И оние две пари што ќе им паднат в раце на Албанците истекуваат од нивните раце и се тркалаат во Европа. Државните давачки се многубројни и тешки, па одвај ги плаќаат.

Старите приходи исчезнаа, други нови не дојдоа на нивното место. За патишта плаќаат посебно, патишта нема; реките ги поплавуваат полињата, треските што се раѓаат од овие мочуришта прават луѓето постојано да бидат болни и слаби, да не можат да работат и да умираат од болест и од глад. Така голема и страшна сиромаштија ја прекри цела Албанија.

Турската власт во Албанија е тука само за да собира даноци и војници: дојди ти, албанско момче што си зачекорило во дваесеттата година, да одиш на крајот на светот, да се затвориш во касарна голо и гладно! Дојди ти, сиромашен Албанецу, да платиш пет гроша за една коза од која за една година не добиваш ни половина од тие пари! Тоа е работата на турскиот управник; но власт нема; уште заптијата не излегла добро од колибата на селанецот кому му го зела синот или имотот, влегува разбојникот да го ограби или непријателот да го убие, а оној управник, што бил способен да го одере, не е способен да го зачува од разбојникот или да го одбрани од непријателот! Кутриот Албанец е принуден да стои дење и ноќе со оружје в рака за да може да ги зачува својот имот и својот живот; но само ако му го остават и оружјето, зашто често му го земаат и го оставаат со врзани раце пред крадците и непријателите, од кои не се способни да го зачуваат. А да не зборуваме дека многупати управникот се здружува со крадецот за да го одерат чесниот Албанец.

Може ли таква власт да се нарече власт? Никогаш. Албанија се наоѓа под лошо безвластие. Нема никаква

влада. Албанците секој ден се јадат и се убиваат меѓусебно; крвта на Албанецот се пролева залудно и без цел, онаа вредна крв од која не би требало да се пролее ни една капка освен за одбраната и спасот на Албанија!

Сиромаштијата, безвластието, незнаењето ги носат кавгата, поделбата, немањето љубов. Албанците, сиромашни, неуки, поделени, непријатели едни на други, се убиваат меѓусебно, ја пролеваат својата крв залудно и сè повеќе пропаѓаат! Паднале во длабок и тежок сон. Нивните соседи од ден на ден се будат, се просветлуваат, се умножуваат и прават големи чекори во Албанија, која се подготвени сосема да ја распарчат!

Ваква е денес Албанија!

Што ќе стане Албанија?

Може ли Албанија да остане каква што е?

Албанија е дел од европска Турција; нејзиното опстојување каква што е денес е врзано со опстојувањето на Турција во Европа. Дали Турција ќе живее уште долго во Европа? На ова прашање никој не може да одговори со да; одговорот е не. Турција долго живееше во Европа; по Берлинскиот конгрес се веруваше дека ќе живее десет години; поминаа дваесет, значи живееше долго. Ова царство не сторило и не прави ништо за да си го продолжи животот. Како болен што не го прави она што му го кажуваат лекарите и самиот си го поткопува телото, така и ова царство прави сè што треба за да си ги скрати деновите. Не знаеме уште колку време може да живее во Азија, а и надвор од нашата цел е да зборуваме за тоа; но во Европа животот му е многу краток. Албанија нема поставено свои темели ниту пуштено свои корени; живее врз урнатите темели на Турција и со нејзините скапани корени. Со падот на ова големо чудовиште ќе падне и Албанија и ќе биде згмечена под неговите тешки урнатини.

Другите народи на европска Турција одамна почнаа да се подготвуваат за да можат да стојат самостојно и да не бидат згмечени под урнатините на Турција. Тие народи личат на тревките што се хранат и крепнат под зимскиот снег и, штом тој студен и тежок товар ќе се тргне од лицето на земјата, веднаш почнуваат да цветаат и да се

разубавуваат. Но Албанците, кои веќе толку стотици години се потпираат на Турците, иако гледаат дека ова големо чудовиште наречено Турција е разнишано и дека секој ден му паѓаат стреи, сепак не се откажуваат од засолнувањето под него. Овој снег од толку стотици години, што под себе ги хранеше другите народи, на Албанија ѝ ги изгоре корените со својот студ; Албанија замрзна и се исуши во оваа долга зима на црната тиранија, иако не беше газена толку колку другите земји.

Македонското прашање беше поставено врз зелената чоја на дипломатијата; вака или онака ќе добие некаков исход. Румелија нема да остане каква што е; на Турците малку ќе им се скратат ноктите и повеќе нема да ги дерат народите на овие земји; повиците на народите ќе бидат слушнати и ќе им бидат дадени нивните права. Тогаш дали Албанците ќе го кренат гласот, дали и тие ќе ги побараат своите права? Или ќе се трудат до последниот час да ја задржат турската тиранија над своите глави и над другите народи? Тука е прашањето.

Колку повеќе се приближува времето за отстранување на црната тиранија на Турците, толку повеќе се отвора надежта за спас на народите што стенкаат под неа. Погоре видовме дека Албанците некогаш биле другари на Турците, а не нивни робови; но денес тие ја трпат најголемата тиранија, тие се згазени и притиснати полошо од сите. Штом е така, зошто сите народи се трудат да ја отфрлат од себе оваа тешка сенка, а Албанците сакаат да ја задржат? Или не гледаат дека со рамениците потпираат sид што се урива и ќе ги згмечи

паѓајќи врз нив? Албанците се како човек што паднал во море и добро знае да плива, но сака, спасувајќи се себеси, да ги спаси и Турците, кои исто така паднале во морето и не знаат да пливаат. Но овие проклетници не му дозволуваат на оној што знае да плива да ги фати како што треба и да ги извлече од водата, туку го фаќаат за двете нозе или за една нога и една рака и не го остават да плива. Така и нивниот народ се дави, а и албанскиот народ го влечат со себе на самото морско дно и го даваат. Албанецот што со свои очи ја гледа оваа опасност зошто се остава во рацете на овој зол и безумен, кој не може да се спаси самиот, ниту дозволува да го спасат, туку сака предавнички да ги удави и оние што сакаат да го спасат? Што треба да направи човек што ќе се најде во таква опасност? — Да му зададе силен удар со нога на овој предавник што сака да го удави, да го прати на морското дно и да се спаси себеси. Тоа е патот на спасот, а не некој друг.

Турција отсега ниту може да живее, ниту знае, ниту сака да живее, ниту треба да живее. Ако Албанците сакаат да не се одделат од Турција, ќе мора да пропаднат заедно со неа. Тоа е мртов човек; колку и да го сакаме мртвиот, мора да го ставиме в земја. Да сакаме да не се разделиме од него е исто како да сакаме да влеземе со него во гроб. Тој гние, изгни; не можеме повеќе да го држиме, зашто го засмрдува светот.

Затоа повторно велиме дека Албанија, како што живеела досега, отсега не може да живее ни малку. Не само што Турција е мртва и не може да се живее со неа; дури и ова

царство да оживее и да поживее уште некое време, Албанија пак не би можела да живее, зашто оживувањето на Турција е смрт на Албанија. Погоре видовме како Турците им ги врзуваат рацете и нозете на Албанците и ги држат за да ги јадат и да ги распарчуваат другите, Грците, Словените итн. Албанија досега ја зачува својата народност и својот јазик, но отсега не може да ги зачува ако и таа не отвори училишта и не напредува во знаењето. Но турската влада не му дозволува на Албанецот да отвори училишта и да го унапреди својот јазик, додека другите, нејзини непријатели и непријатели на Албанија, ги остава слободни и непречени да прават што сакаат.

Ако така Турција живее уште неколку години, повеќе нема да остане Албанија, туку оваа земја засекогаш ќе биде распарчена меѓу Грците и Словените.

Способни ли се Албанците да се одржат и да се одбранат?

Две нешта се потребни во овој живот: правото и силата. Правото без сила, како и силата без право, е како едно единствено крило; ниедна птица не може да лета со едно крило. Понекогаш силата без право врши работа; а правото без сила многу ретко се слуша. Големата риба секогаш ја јаде малата.

Дека Албанците го имаат правото на своја страна, во тоа нема сомнение. Како Албанецот да нема право да пишува и да чита на својот јазик, кога сите народи, дури

и најнемоќните и најслабите, го имаат тоа право и никој не ги спречува? Зошто Албанците да бидат лишени од право што го имаат сите народи на земјата? Да не можат да го пишуваат и да го учат својот јазик, а други, туѓи народи да доаѓаат и да им отвораат училишта на своите јазици и да им ги менуваат народноста и јазикот? Зар Албанците се толку слаби? — Не! Илјадапати не!

Албанците се посилни од сите народи на Балканскиот Полуостров. Сразмерно со нивниот број, можеби се посилни и покрепки од сите народи на земјата. Денес, во овој ден и ваква каква што е, Албанија може да изведе војска од 500,000 луѓе! А 200,000 и 300,000 излегуваат веднаш. Оние што ја познаваат Албанија не се чудат на овие броеви, зашто толкава војска Албанија изведувала и изведува постојано. А познато е дека војска од 200,000 Албанци е рамна на војска од 500,000 туѓи војници. Храброста на Албанците ни нивните непријатели не можат да ја оспорат.

Погоре видовме колку јунаштва направиле Албанците и како им го обелиле образот на туѓинците што им биле господари или другари. Зар тие што покажале толку храброст за туѓинци, кои згора на тоа не им биле особено благодарни, денес не се способни да ги одржат и да ги зачуваат својата земја, јазик и народност? Како да не се способни да го одбранат ова право, кога имаат и силна, природно заштитена земја што им помага? Досега секогаш се бореле само со сила, но никогаш со право; денес е денот да се борат со право и за право. За еден народ нема посвето право од народноста, јазикот и

татковината. Јунак што се бори за плен и грабеж секогаш е посрамен; оној што се бори за вакво право е двојно јунак. Правото му дава крепост и сила што никогаш не го остава да биде победен, туку прави еден да победи десетмина!

Но штом Албанците се толку силни и храбри, зошто седат со врзани раце, додека туѓинците, слаби и без никаква сила, како и без никакво право, ги распарчуваат и засекогаш ги уништуваат? Седат со врзани раце, зашто Турчинот им ги врзал и им ги држи, а туѓинците ги распарчуваат со неговата сила и помош! Па зар самиот Турчин е толку силен, со едната рака да им ги држи рацете на Албанците, а со другата да им помага на нивните непријатели? Не, знаеме дека не е силен, но е лисица; Албанците ги држи со итрина и предавство. Да го кажеме и вака: Албанците сами си ги врзуваат рацете, зашто се неуки и слепи!

Албанија денес е како силен змеј, опкружен со неколку чакали и лисици што му ги врзале нозете и се подготвуваат да го растргнат и да го проголтаат. Треба само малку да се затресе и да се размрда, еднаш да ги помрдне раката и ногата, и сите тие чакали и лисици ќе се разбегаат и нема да се осмелат ни очите да ги свртат и да го погледнат. Најнапред нека ѝ ги покаже забите на Турција и нека ѝ каже: тргни се ти и не мешај се, зашто добро гледам како ми ги возвраќаш добрините што ти ги направив. Јас веќе петстотини години те чувам, а ти ми ги држиш рацете врзани за други да ме растргнат; и сакаш и мене да ме повлечеш на дното од јамата во која

самата сакаш да паднеш. Што се Турците? — Див народ дојден од пустините на Северна Азија, секој со по еден остен во рака. Со својата дивост ги заседоа најубавите и најцивилизираните земји на светот; и откако ги ограбија, ги урнаа и ги изгореа, до денес ги држат во дивост, во сиромаштија и во тиранија што го ужаснува целиот свет. Меѓу сите овие земји што стенкаат веќе толку стотици години е и кутрата Албанија, која ја трпи оваа тиранија, или поради негрижата на Албанците трпи повеќе од сите други земји. Турците се од оние народи што поминале по земјата како град и снег. Каде се Хуните, Вандалите, Монголите, Аварите, Готите и толку диви народи што заседоа половина од лицето на земјата, палејќи, уривајќи и пролевајќи крв? Турците немаа право да живеат подолго од тие свои другари; досегашниот живот и опстојување им беа неочекувана добивка. Сега немаат никакво право повеќе да живеат и да опстојуваат, а ниту знаат ниту сакаат да живеат, зашто досега не создале народна заедница и влада како целиот свет, туку сакаат вечно да живеат со дивост. Тие ќе пропаднат и треба да пропаднат, за човештвото да се спаси од нив; но што имаат со нас, па паѓајќи сакаат и нас да нè земат со себе? Што имаме ние со нив? Да не дојдовме со нив? Никогаш! Ние не сме ниту Турци ниту дојденци од пустините на Азија. Ние сме најстариот народ на Европа; имаме поголемо право врз европската земја од кој било друг народ.

Ова свето право Албанците се способни да го бранат и да го бараат и со оружје в рака. Кога правото се соединува со

силата, добива моќ на која ништо не може да ѝ се спротивстави. Значи, Албанците се способни да го одржат и да го зачуваат своето право, односно својата народност, јазик и татковина, против секој непријател; доволно е само да сакаат.

Спасот или пропаста на Албанија е во рацете на Албанците

Албанија денес се наоѓа на работ од една многу длабока и страшна провалија. Останувањето на тој раб не е нешто што може да се изведе; ако сака да остане, ќе се стркала во провалијата и ќе се распадне на сто парчиња. Ако сака да се спаси, треба да се повлече од тој раб и да заземе рамно и безбедно место.

Ако Албанија се спаси од опасностите што ја опкружуваат и тргне по патот на напредокот и благосостојбата, ќе стане една од најдобрите и најубавите земји во Европа. Иако не е многу голема земја, не е ни многу помала од Грција, Србија, Бугарија, Романија, Данска, Белгија, Холандија, Швајцарија итн., од кои секоја е самостојна држава. Се наоѓа спроти Европа, сосед е со Италија и Австрија. Може многу бргу да влезе во цивилизацијата и да се поврзе со Европа. Има сè што ѝ треба, како што видовме погоре. Албанците се многу бистри и разумни; имаат голема способност да ја усвојуваат цивилизацијата и секој вид знаење; храбри се и извонредни војници.

Нашата мила татковина не може да живее уште долго ваква каква што е денес; или ќе пропадне засекогаш и нема да остане ни Албанец ни Албанија, или ќе се спаси и ќе се изгради на начин без пример во светот, па сите народи на земјата ќе ѝ завидуваат. Спасот или пропаста на Албанија е во рацете на Албанците; ако сакаат, ќе се спасат, ако сакаат, ќе пропаднат.

Албанците немаат потреба да посегнуваат по оружје, да се повлекуваат по планините и пештерите, да гинат и да се упропастуваат, како што прават другите народи за да ја добијат својата слобода. Албанците не се толку згазени и понижени за да бидат принудени на такви маки. Немаат потреба да прават ништо друго освен да се договорат меѓу себе, да се обединат сите колку што се, машки да си дадат и да си земат беса, да останат непоколебливи на зборот и да го побараат своето право од Турција и од Европа. Турција ќе ги слушне и ќе им го даде она што го бараат, милум или силум, а Европа ќе им помогне како што им помогнала и на другите народи; и ќе ја принуди Турција да им ги даде и ним нивните права.

Бесата и сојузот

P09 · Групна фотографија што му се припишува на Pjetër Marubi и која изворот ја идентификува како скадарската делегација во Призренската лига, 1878 година. Идентификацијата и датумот не се независно споредени со архивата на Marubi. Илустрација додадена во ова издание.

Бесата, обврзувачкиот чесен збор на Албанецот, е и отсекогаш била позната и прочуена низ целиот свет. Бесата што ја дава Албанецот не ја повлекува, не ја крши, туку ја држи сè додека има и еден трепет на живот во неговото тело. Бесата што досега му носела чест на Албанецот, таа беса денес ќе го спаси од сите опасности. Пред сè друго Албанците треба да врзат голема и општа беса меѓу себе и да создадат сојуз и обединување што ќе ја опфати цела Албанија. Секој Албанец ќе влезе во овој сојуз и во оваа беса. Нека ги остават крвните одмазди и непријателствата меѓу себе; што било досега, нека забораваат; кој има крв за одмаздување, нека ја прости. Крвта на Албанецот е многу скапоцена; зошто залудно да се пролева? Зошто да се убиваме еден со друг, кога треба да се обединиме и таа крв да ја пролееме против непријателите на татковината? Албанците, така врзани со силна беса и обединети во еден сојуз, ќе бидат како

еден единствен човек, храбар и силен, кој има една желба, еден збор и една единствена цел. Кој тогаш ќе ѝ се спротивстави на Албанија и на Албанецот и кој ќе се осмели да му го одземе или да му го згази правото, како што прават денес кога го наоѓаат разделен и слаб?

Ајде, мажи, Албанци! Фатете се со двете раце за бесата, за сојузот и за единството, зашто тоа ќе ве спаси! Инаку сте загубени. Не гледајте вероисповед и вера; муслимани, католици, православни, сите Албанци, колку и каде и да се, се браќа. Сите треба да се обединат под светото знаме на Албанија!! Оној Албанец што ги остава своите браќа и се одделува од Албанците за да се соедини со непријателите на Албанија, поведен од верата, е предавник, непријател на народот и на татковината. Подобро такви Албанци да нема отколку да ги има. Тие треба да се сметаат за непријатели, а не за Албанци.

Слава на Бога! Сојузот се создава во Албанија, бесата се зацврстува, единството се шири. Од еден крај на Албанија започна сојузот и од ден на ден се шири низ целата земја. Во почетокот овој сојуз изгледаше поинаков, туѓ на целта на Албанците; но сè повеќе излегува на виделина дека не е така. Требаше во почетокот така да изгледа, зашто така сакаа оние што го основаа; без да се прикаже така, никогаш не можеше да се основа, зашто немаше да му дозволат. Но штом е основан и зацврстен, ќе може да ја изнесе својата цел на виделина и да го направи она што треба. Второто и третото собрание ќе ги потврдат овие наши зборови.

Сакаме да веруваме и да се надеваме дека овој сојуз, ова собрание и оваа беса што денес се создаваат во Албанија ќе бидат почеток на спасот на Албанија; зашто сите Албанци ја разбраа големата опасност за Албанија и сфатија каде е нивниот спас. Денешната беса не личи на поранешните беси; тоа е беса за живот или смрт.

Сојузот на Албанците не смее да биде краткотраен, туку треба да трае постојано, сè додека на Албанците не им се даде она што го сакаат и Албанија не се спаси од опасноста. До тој ден сојузот нека опстои и нека ја врши улогата на влада во Албанија, зашто турската влада не е влада за градење, туку за уништување; турската влада не ја спасува Албанија, туку ја упропастува. Затоа сојузот на Албанците нека го заземе нејзиното место во сите работи што се однесуваат на нашата народност и на нашите права; тие работи нека ги прави сам или нека ја принуди турската влада да ги направи против својата волја; така нека го зачува нашиот јазик и народност и сите права на албанскиот народ.

Сојузот ќе има толку оддели колку што Албанија има санџаци и еден центар. Во секој од нив ќе има постојан совет што ќе се состанува еднаш неделно и еден општ и голем совет што ќе се состанува еднаш годишно и кога ќе има потреба. Членовите на општиот совет ќе ги избираат членовите на постојаниот совет, а тие ќе бидат: еден претседател, еден писар, еден благајник и четири или пет члена. Тие, кога ќе видат потреба, ќе го свикаат општиот совет или писмено ќе се договорат со големиот совет во центарот.

Целта на Албанците

Единствената цел на Албанците е да ја зачуваат Албанија од распарчување од туѓинците, да ги одржат својот јазик и народност, да им се спротивстават на сплетките на своите непријатели и да го запрат ширењето на јазиците и идеите на Грците и Словените, кои ги поткопуваат темелите и ги искорнуваат корените на Албанија и на албанството.

Против сè што може да ѝ наштети на оваа цел, секој вистински Албанец и сојузот на Албанците жестоко ќе се борат. Нештата што ќе ѝ помогнат на оваа цел ќе ги прифатат со двете раце и ќе ги остварат милум или силум. Првото од нив е јазикот; не може да има Албанија без Албанец, не може да има Албанец без албански јазик, не може да има албански јазик без албанско писмо и без училишта во кои се учи албански. Затоа пред сè ќе се зачува јазикот; турската влада треба да се принуди да ја укине забраната што му ја поставила на албанскиот јазик и да дозволи да се отвораат албански училишта, а албанските книги и весници слободно да влегуваат и да се печатат во Албанија. Секој Албанец нека научи прво да пишува и да чита албански, а потоа други јазици.

Второто е црквата; Албанците да се спасат од јаремот на грчкото, бугарското и српското свештенство и да имаат своја црква, со албански свештеници и со евангелие на албански; зашто Христос не бил ни Грк ни Словен.

Но за да се направи тоа, денешната влада треба да престане и да се постави татковинска влада, влада што ќе работи според потребите и правата на Албанците. Албанска влада со отворени очи, а не туѓа и слепа влада, каква што е денешната. Нека биде влада каква што треба, па нека има какво сака име.

Тоа е целта на Албанците.

Идната влада

Оваа влада што ја опишавме им е потребна на Албанците како лебот што го јадат и водата што ја пијат. Без таква влада Албанците не можат да го оживеат и да го распространат својот јазик и да ја зачуваат народноста.

Треба што поскоро да се разграничи Албанија и да се знае од каде до каде е. Нашата земја да се признае како Албанија, и Европа да ја признае за Албанија. Албанците да го просветлат и да го разубават својот јазик со писменост и знаење; сите да се обединат и да се покажат како еден народ што ќе ги има правата што ги има секој народ на земјата.

Тогаш, и да настане немир на Балканскиот Полуостров, и да падне и да пропадне Турција, Албанија ќе стои самостојно; и никој нема да се прашува што ќе стане со Албанија, ниту некој ќе се осмели да помисли на грабнување дел од Албанија.

Оваа влада засега ќе биде под Турција. Албанците, кои веќе петстотини години пролеваат крв за ова царство,

никогаш нема да ја посакаат неговата пропаст, иако гледаат дека тоа се труди да ги уништи и да ги подели меѓу нивните и своите непријатели. Албанците до крајот ќе пролеваат крв за ова царство и ќе му ја држат бесата, како што му ја држеле. Кога ќе имаат ваква добра влада и ќе се зацврстат како што треба, ќе можат и на самата Турција да ѝ помагаат повеќе и подобро. Но ако Турција истрае и тврдоглаво остане на овој пат што го фатила, тркалајќи се во јамата на пропаста, и ако не го сака својот спас, како што ѝ е обичај, тогаш Албанците сами ќе се спасат и нема и тие да пропаднат заедно со оваа луда што се убива себеси, иако во свои раце го има спасот, како што знае целиот свет.

Така, оваа влада ќе биде под Турција, но на начин што, ако падне Турција, нема да ја повлече и неа по себе, туку Албанија ќе може, таква каква што е, да стои самостојно. Турција, додека е жива, да не може да ја расипува и да ја урива Албанија како што правела досега, а кога ќе згасне, да не ја повлече со себе во гроб.

Но како Албанија ќе добие ваква влада? Зашто знаеме дека Турција никогаш ништо не дава од љубов и добрина. Турција не е овчар што сака да ги нахрани и да ги одржи живи овците што ги има, за да им ги зема млекото и волната; таа е волк што кутрата овца, кога ќе ја фати за вратот, не ја пушта додека не ја растргне, не ѝ го изеде месото и не ѝ ги здроби коските. Турција повеќе сака да ја изгуби Албанија и да ја подели меѓу нејзините непријатели отколку да ѝ даде разумна и добра влада, која ќе ја среди, ќе ја разубави и ќе ја направи

просветлена земја како целиот свет. Така правеле насекаде, така отстапиле и изгубиле толку земји што можеле да ги спасат и засекогаш да ги задржат со човечна влада; зашто Турците велат: кога не можеме да убиваме и да колеме, да тепаме, да дереме, да крадеме, да палиме и да уриваме како што сакаме, тогаш за што ни се тие земји? Подобро сосема да ги оставиме, па нека ги земе кој сака. Со оваа мисла турското царство и до денес не сака да ги направи реформите во Румелија и Анадолија, на кои се обврзало на Берлинскиот конгрес пред дваесет и нешто години; и колку и да го притиска Европа, тоа не прави ни најмала реформа, туку се подготвува за војна што сосема ќе го уништи.

Затоа Турција ни на Албанците нема доброволно ништо да им даде. Албанците треба со сила да го земат она што го сакаат; да го бараат со зборови, но да ја имаат и пушката наполнета. Сепак не веруваме дека ќе биде толку безумна да влезе во војна со Албанците; поминаа времињата кога ги испраќаше Гегите против Тоските и Тоските против Гегите. Денес не само Албанците, туку можеби и многу Турци, особено Турците од Румелија, нема да ги нападнат Албанците. Од Анадолците Албанците не се плашат многу. Освен тоа, кога Албанците ќе се фатат во костец со Турците, зар другите народи на Балканскиот Полуостров ќе гледаат оддалеку и нема и тие да се кренат да ги земат своите делови?

Поради овие причини Турците нема да можат да ги нападнат Албанците; а и некои од големите сили, што не сакаат немири на Балканскиот Полуостров, ќе се

вмешаат за да не се запали огнот и ќе ја принудат Турција да им го даде на Албанците она што го сакаат. Ако пак ни Турција ни Европа не сакаат да ги сослушаат Албанците, тогаш тие можат да ги заплашат дека сме подготвени да се договориме со малите соседи околу нас и меѓу себе да ја поделиме европска Турција, задржувајќи ја за нас Албанија, а ним оставајќи им ги другите земји. Како и да биде, зборот на Албанците ќе биде слушнат и ќе им бидат дадени нивните права.

Албанија од крај до крај ќе биде признаена како Албанија и ќе има своја самостојна влада. Сакаме оваа влада, додека Турција е во Европа, да биде под неа; и ако самата не нè нападне и не нè протера, никогаш нема да сакаме сосема да се одделиме од неа. Но работите покажуваат дека Турција, со овој пат што го фатила, не може да живее уште долго; особено во Европа, каде што животот ѝ е многу краток. Тогаш што ќе стане со Албанија? Ќе остане самостојна; добро, но како? Каква влада ќе создаде?

Главата на албанската влада

Туѓинците понекогаш, а Албанците постојано, размислуваат кој ќе стане кнез или крал, или како и да се нарече главата на власта, кога Албанија ќе остане самостојна. Ако е Албанец, велат, ниедно семејство во Албанија не е толку големо и толку познато меѓу сите Албанци; потоа, ако е Гега, не го сакаат Тоските, ако е Тоска, не го сакаат Гегите; ако е муслиман, христијаните не го гледаат со добри очи, ако е христијанин, не им е по

волја на муслиманите. Ако дојде туѓинец од Европа, ќе дојде со сите балови, театри и други европски обичаи, кои не само муслиманите туку ни христијаните во Албанија не ги сакаат. Ако дојде туѓ муслимански кнез или крал, тој ќе дојде со караван слуги, жени, црни слуги, „qepe“ итн., кои Албанија нема можност да ги храни и да ги издржува.

Но за што ѝ треба на Албанија еден човек на чело на власта? Еден крал или кнез ќе троши толку што нашата земја нема сила да го поднесе; ќе ни го расипе и карактерот, земајќи некои од нас под своја закрила и отуѓувајќи ги другите.

Страбон, големиот географ, пишувајќи за нашата земја пред околу две илјади години, вели дека Македонците, Илирите и Епирците — значи сите Албанци — иако овде-онде имаат некои кралства, нивната вистинска власт е еден вид совети од првенци, кои ги нарекуваат plakoni, односно старешинство, и тие управуваат и судат во тие земји. Зошто тогаш денес да го оставиме овој убав обичај стар толку илјади години и да бараме туѓ човек што ќе ни јаде половина од даноците на Албанија и ќе ни ги расипе сите убави доблести на народот? За што ни треба таков човек? Никогаш да не се откажуваме од Страбоновото plakoni, од старешинството што сме го зачувале до денес, зашто старешинството секогаш заповеда во Албанија. Старешинството нека заповеда и нека владее секогаш.

Поделбата на Албанија

Денес не знаеме добро до каде ќе се протега Албанија за да кажеме точно на колку области ќе биде поделена; зашто на исток имаме некои мешани краишта, од кои не знаеме кои ќе ни ги остават, а кои нема. Но зборувајќи според нашата желба, можеме да кажеме дека Албанија може да се подели на 15 области, кои според своите главни градови се: Скадар, Пеќ (Ипек), Призрен, Приштина, Скопје, Битола, Дебар, Елбасан, Тирана, Берат, Корча, Костур, Јанина, Ѓирокастро и Превеза. Секоја од овие области ќе се подели на 3–4 подобласти [кази], од кои со средишната ќе управува самиот управник, а со другите подуправници. Така во цела Албанија ќе има 15 управници и околу 50 подуправници.

Средиштето на Албанија, односно општата престолнина, ќе биде еден од градовите што се наоѓаат во средината на Албанија и во кои се зборува албански. Но подобро би било да се изгради нов град во средината на Албанија, на здраво и убаво место. Овој град, кој можеме да го наречеме Скендербегас, ќе се изгради на многу убав начин, со широки и прави улици, добри куќи, плоштади и сè што треба; и за кратко време може многу да порасне и да се зголеми, зашто сите албански првенци и просветлените Албанци ќе имаат потреба да се соберат и таму да изградат куќи. Така овој нов град ќе биде ослободен од сите лоши навики што ги имаат старите градови; а бидејќи неговите жители ќе бидат собрани од сите краишта на Албанија, и јазикот што ќе се зборува

таму ќе биде мешан, за да може да се нарече општ и книжевен јазик на цела Албанија. Овој град со малку околни места ќе се управува како посебна подобласт.

Советот на старешините

Секоја област ќе избере еден од своите првенци во Советот на старешините. Овие петнаесет старешини ќе се соберат во престолнината на Албанија и ќе изберат меѓу себе еден претседател и еден потпретседател. Претседателот на Советот на старешините ќе го зазема местото на кнезот и кралот во Албанија; тој ќе пречекува и ќе испраќа, тој ќе ги потпишува сите одлуки на кабинетот, тој ќе го повикува оној што ќе го смета за соодветен и ќе му довери да состави нов кабинет кога ќе се смени претходниот, тој ќе го отвора општиот совет и ќе го одржува воведниот говор. Со еден збор, ќе прави сè што прават кралевите и кнезовите во другите земји; но сето тоа ќе го прави откако прво ќе се расправа во Советот на старешините и откако ќе го земе предвид мислењето на другите старешини; нема ништо да прави на своја рака, зашто еден човек може да биде измамен и да погреши, но петнаесет зрели и искусни луѓе не можат сите да погрешат. Иако претседателот на Советот на старешините ќе ја има честа на глава на власта, во работите нема тој сам да заповеда, туку целото старешинство. Кога претседателот ќе биде болен или отсутен, потпретседателот ќе се грижи за работите и ќе го зазема неговото место.

Старешините ќе се избираат за четири години, како и нивниот претседател; но нема да се менуваат сите одеднаш. Половината ќе се избираат еднаш, а другата половина по две години. Така на секои две години ќе се менува половината од старешините. Претседателот ќе се менува со едната половина, а потпретседателот со другата, за советот никогаш да не остане истовремено без претседател и без потпретседател. Но ако потпретседателот биде избран за претседател на вторите избори, тогаш ќе се избере потпретседател само за двете години што му преостанале на претходниот.

Секој од старешините ќе има писар, а писарот на претседателот на советот ќе биде главен писар. Писарите нема да се менуваат заедно со старешините. Секоја албанска област ќе има постојана преписка со старешината што самата го избрала и нему ќе му пишува за секоја жалба што ја има, било од владините луѓе било од други, и за секој недостаток во местото. Писарите ќе ги чуваат и ќе ги подредуваат писмата уредно и систематски; откако секој старешина ќе ги прочита со својот писар, ќе ги изнесат пред Советот на старешините, за да се размисли што треба да се направи и да му се пише на претседателот на министрите или на надлежниот министер. Така Советот на старешините ќе биде и посредник меѓу жителите и владата, за секоја работа да се постави на прав пат и никој да нема причина за жалба.

Советот на старешините ќе биде постојан и ќе се состанува секој ден. Само два месеца во летото,

половината во првиот месец, а другата половина во вториот, ќе имаат отсуство за да одат во своите места, да се одморат и да ги разгледаат потребите на крајот.

Оние што ќе се избираат во Советот на старешините ќе бидат од првенците и од луѓето чиј збор се слуша; ќе имаат 30 години и повеќе, без оглед дали се писмени и учени или не.

Советот на старешините ќе ги разгледува и одлуките на општиот совет и секогаш ќе го држи средниот пат, зачувувајќи ги разумноста, обичаите на земјата и доблестите на Албанците, и малку ублажувајќи го она што ќе му изгледа премногу нагло и огнено.

Со менувањето на старешините ќе дојде ред на сите првенци на Албанија да влезат во овој совет, а многумина ќе можат да станат претседатели на старешинството; така никој нема да има повод за жалба. И оние што не се доволно учени за да застанат на чело на работите ќе можат да влезат во старешинството и да не останат без свој дел.

Општиот совет

Од секоја подобласт ќе се избираат по двајца, односно приближно по еден пратеник на секои 20,000 жители. Тие, кои ќе бидат 100 или малку повеќе или помалку, ќе се собираат во главниот град на Албанија и ќе го сочинуваат Општиот совет, кој ќе заседава еднаш годишно и ќе останува собран еден месец за да го

разгледува буџетот и сите општи работи на земјата, како и многу прашања што ќе му ги упатуваат кабинетот или Советот на старешините. Избраниците, односно членовите на Општиот совет, ќе се избираат за 4 години, но на секои 2 години ќе се обновува половината од нив. Избирачите ќе треба да имаат наполнето 20 години, да имаат куќа, нива или каков било имот за кој плаќаат на владата најмалку 5 парчиња (франци) годишно, или да имаат завршено училиште и да знаат да пишуваат и да читаат. Оние што ќе бидат избрани треба да имаат наполнето 25 години, да имаат куќа и земја или друг имот за кој плаќаат на владата најмалку 10 парчиња годишно, или да имаат завршено средно или високо училиште.

Секој закон што ќе се донесува, секој данок што ќе се наметнува и сите големи работи, како железниците и друго, откако добро ќе бидат обмислени и решени од Министерскиот совет, ќе му се поднесуваат на Општиот совет. Откако тој ќе ги одобри, ќе му се поднесуваат и на Советот на старешините, а ако бидат одобрени и од него, ќе се враќаат во Министерскиот совет со потписот на претседателот на Советот на старешините.

Штом ќе се соберат, избраниците ќе изберат меѓу себе еден претседател и еден потпретседател.

Министрите

Министрите што ќе управуваат со Албанија според законите ќе бидат седум: за внатрешни работи, за

надворешни работи, за војска и морнарица, за финансии, за правосудство, за образование, за јавни работи и за верски работи. Еден од нив ќе биде на чело на сите и на советот што ќе го сочинуваат кога Албанија ќе биде самостојна; додека ќе биде под Турција, на чело ќе биде генералниот управник, кој ќе се испраќа од Цариград за пет години. Високата порта писмено ќе му го соопштува неговото име на Советот на старешините, а тој ќе го свикува Општиот совет. Ако двата совета го одобрат тој човек, тој ќе биде испратен; ако не, претседателот на Советот на старешините ќе ѝ одговори на Портата да избере друг, и така сè додека не биде одобрен некој.

Секој министер ќе одговара за своите постапки пред Општиот совет и Советот на старешините, а претседателот на министрите или генералниот управник ќе одговара за сите.

Министерскиот совет ќе се собира еднаш или двапати неделно за да расправа за владините работи; секој министер ќе ги изнесува на расправа оние прашања што не се осмелил да ги реши сам. За некои тешки прашања овој совет ќе разменува писма со Советот на старешините, а кога ќе види потреба, ќе се состанува со него за заеднички да расправаат.

Војската

Секој Албанец ќе биде војник од 20 до 40 години. Штом ќе наполни дваесет години, ќе стапи во војската за обука [низамие] само за една година. Во таа година ќе

престојува во касарните [кишли] најблиску до својот крај и ќе ја учи воената наука и сите вештини што му се потребни на еден војник. Ако ги научи за помалку од една година, писмено ќе побара отпуштање, и ако неговиот командант го потврди тоа, ќе биде отпуштен. Оние што излегуваат од војската за обука влегуваат во резервната војска [редиф], која се дели на три реда: првиот трае 7, а другите два по 6 години. Првиот ред се собира еден месец годишно за да ја повтори обуката [талимот], вториот ред две недели годишно, а третиот само една недела. Тие се собираат во седиштето на својата подобласт, каде што се нивните команданти, оружјето и униформите, секој со својот број. Секогаш кога ќе има потреба и ќе се издаде наредба, резервната војска веднаш ќе се повикува под оружје: при помала потреба првиот ред, при поголема и вториот, а најпосле и третиот; и ќе се испраќаат таму каде што треба.

По четириесеттата година секој Албанец е војник-чувар на земјата (мустахфиз) до 60 години. Тие ќе бидат повикувани под оружје само во воено време за да ја чуваат земјата.

Војската на Албанија, која на овој начин во мирно време нема да брои повеќе од 20,000 души, а во воено време може да достигне 500,000 мажи, ќе биде поделена на четири крила: едно на границата со Грција, едно на источната граница, едно на североисточната граница, односно со Србија, и едно на северозападната граница, односно со Црна Гора. Јанина, Битола, Приштина и Скадар ќе бидат средишта на овие крила. Во средиштето

на секоја област ќе има еден командант [генерал], во средиштето на секоја подобласт еден илјадник (бимбашија), а по општините пониски офицери според потребата.

Овие офицери нема да се мешаат со војската за обука, која ќе има свои офицери и ќе биде сместена на малку места; туку ќе ја имаат резервната војска, која ќе ја собираат во времето за обука, а во другото време ќе ѝ ги одржуваат списоците во ред. Ќе командуваат и со стражарската војска [жандармите], а кога ќе се случи немир за кој тие не ќе бидат доволни, веднаш ќе ја повикаат резервната војска од еден ред и од една или неколку општини, и со нив ќе го задушат немирот и ќе го вратат спокојството.

Морнарицата ќе биде малку поинаква и ќе останува нешто подолго под оружје за обука, како и коњаницата и артилеријата. Морнарите ќе бидат на неколку воени бродови со средиште во Ујет е Фтохте (Паша Лиман), близу Валона, и ќе ги чуваат морските брегови од Улциињ до Салахора.

Образованието

Ако има нешто за што Албанците треба најмногу да се грижат, тоа несомнено е образованието. Сите села и населби, или две-три блиски населби заедно, треба да имаат основни училишта, а градовите по повеќе од едно, според својата големина. Сите момчиња и девојчиња од 7 до 13 години ќе бидат задолжени неизоставно да одат на

училиште, а родителите што не ги испраќаат децата ќе бидат укорувани и принудувани да ги испратат. Наставата ќе биде бесплатна, а на сиромашните бесплатно ќе им се даваат и тетратките, хартијата и друго. Во средиштето на секоја подобласт ќе има едно училиште од втор степен за момчиња и едно за девојчиња. Во средиштето на секоја област, покрај училиштата од втор степен (рушдие, σχολεῖον), ќе има и од трет степен (идадие, γυμνάσιον), одделно за момчиња и за девојчиња, како и занаетчиски училишта според местото, или земјоделски и други.

Во главниот град на Албанија, покрај училиштата од втор и трет степен, ќе има еден универзитет (албански gjithëmësime, дар-ул-фунун, πανεπιστήμειον), едно воено училиште, едно за рударство и шумарство, едно за земјоделство и многу други за посебни науки и занаети. Подоцна треба да се отворат уште два универзитета: еден во Горна Албанија и еден во Долна. Поморското училиште треба да биде покрај морето, таму каде што ќе бидат и воените бродови, во Драч или во Ујет е Фтохте (близу Валона).

Во главниот град треба да има еден научен совет (академија), кој ќе се грижи за јазикот, за потребните книги и друго. Државна печатница ќе се занимава со печатење на книгите што им се потребни на училиштата, со издавање научни списанија и со сè што е потребно за будењето на Албанците. Со помош на Министерството за образование ќе се основаат неколку друштва за унапредување на географијата, историјата, геологијата

(албански dhekërkonjë), рударството и други работи на Албанија. Секое од нив ќе издава еднаш месечно или почесто списание во кое ќе се прикажува сè што друштвото открило или изумило.

Во главниот град на Албанија ќе има две големи училишта за јазици. Во едното ќе се учат новите европски јазици: француски, германски, италијански, англиски, словенски, новогрчки и други; во другото старите јазици: старогрчки, латински, арапски, персиски, санскритски и други. Секое од овие училишта ќе има совет составен од луѓе што ги знаат овие јазици и ќе се трудат да пишуваат и печатат учебници и друго на нив. Државната печатница ќе ги има печатарските букви на сите овие јазици за да ги печати тие дела.

Во главниот град ќе има еден општ музеј за сите старини, статуи, ликовни претстави, испишани камења и друго што ќе се најдат во Албанија и на други места, а управата на овој музеј ќе копа и ќе ги ископува сите места на старите градови за да бара старини. Друг музеј ќе биде за природна историја, а неговиот совет ќе врши истражувања низ цела Албанија за нејзините билки, дрвја, минерали, живи суштества и друго, како и за старите геолошки и антрополошки наоди. Секој од овие два музејски совета ќе издава списание еднаш месечно, во кое ќе ги објавува своите истражувања и откритија, како и многу знаења од она што се работи во Европа и на други места во овие области. Ќе се создаде голема библиотека со книги и други потребни и вредни списи на сите јазици што можат да се разберат во Албанија.

Во оние места на Албанија каде што освен албански се зборуваат и други јазици, како бугарски, грчки и влашки, оние што ги зборуваат ќе го учат во основните училишта својот јазик заедно со албанскиот; училиштата од втор степен и високите ќе бидат албански. Но ако сакаат, можат да основаат и повисоки училишта на својот јазик за себе; сепак, ако не знаат да пишуваат и да читаат албански, нема да можат да стапат на никаква државна служба ниту да бидат избрани за членови во советите.

Јавните работи

По образованието, грижата на Албанците и нивната најголема потреба ќе бидат јавните работи, кои ќе донесат голема благосостојба и богатство во Албанија. Патиштата, железниците, пристаништата, уредувањето на реките и исушувањето на мочуриштата, рудниците, шумите и друго се најпотребните и највредните работи што ќе ги направи Албанија штом ќе ѝ се одврзат рацете и нозете. Патиштата, за кои Албанците денес плаќаат толку што со тие средства би можеле сите патишта на Албанија да се поплочат со сребро, можат да се изградат со многу помалку пари од една праведна и чесна влада, за луѓето и добитокот да се движат без опасност на сите страни.

Една железница да тргнува од Битола и, откако ќе мине низ Корча, да се разделува на два крака, од кои едниот да завршува во Превеза минувајќи низ Јанина, а другиот да минува низ Берат и Скендербегас, па оттаму повторно да се разделува на два за едниот да заврши во Валона, а

другиот во Драч, со уште еден крак продолжен до Елбасан. Друга линија од Битола да оди во Охрид, а оттаму, следејќи го Дрим, едниот крак да се спушта во Скадар и Леш; другиот да минува низ Призрен и да се спојува кај Феризовиќ со големата пруга што оди за Солун и Австрија.

Овие железници, заедно со неколку споредни краци, можат да се довршат за кратко време, било од странски друштва, било од самата Албанија со мал заем, и да ѝ донесат на земјата големо богатство и цивилизациски напредок.

По патиштата, првата работа што треба да се направи е Мизеќе. Оваа широка рамнина е голема житница што може да ја исхрани цела Албанија и да даде уште многу жито и други производи, само ако се уреди како што треба. За да се уреди оваа рамнина, треба да се расчистат реките Семан, Бератската Река, Девол и други, како и Вјоса и Шкумбин, кои течат по нејзините краишта. Овие реки треба да се продлабочат и да им се изградат насипи каде што треба, за нивната вода да не се разлева по рамнината. Тогаш можат да им се направат и водни затворачи и канали што ќе се отвораат и затвораат и преку кои ќе се наводнува целата рамнина. Тогаш ќе можат да се исушат и толкуте мочуришта и блата во кои летно време стои вишокот вода и, гниејќи, го расипува и воздухот на целиот крај; а зиме целата таа рамнина ќе се спаси од тоа да биде непрекинато блато потопено во вода. Мизеќе ќе стане широко и долго поле кое, бидејќи ќе биде наводнувано и има мошне плодна почва, ќе

стане втор Египет. Ридовите на Мизеќе можат да се покријат со лозја и маслинки; неговите ливади можат да исхранат толку коњи и добиток што ќе ја наполнат не само Албанија, туку и Европа.

Да се отвори пристаништето на Драч, широкото и убаво пристаниште на северната страна од овој град, кое султан Мехмет во своето незнаење го затворил за да не влегуваат венецијанските бродови. Отворањето на влезот на ова пристаниште и продлабочувањето на неговата внатрешност ќе го обноват градот како што бил некогаш одамна и ќе го направат втор Трст или друг Солун. И многу други пристаништа можат да се отворат и расчистат долж Јадранот, како Бутринт и други, а многу пристанишни места со голема трговија да се создадат и да напредуваат.

Може да се основа паробродско друштво што ќе пушта пароброди меѓу пристаништата на Албанија, како и до Трст и пристаништата на Италија и Грција. Пароброди и бродови можат да пловат и по езерата, Скадарското, Охридското, Преспанското и други, како и по некои од реките што ќе се уредат.

Сите овие работи, како и шумите и рудниците, ќе ги надгледува Министерството за јавни работи. Секоја шума ќе се дели на неколку делови, и додека да дојде ред да се исече последниот, делот што бил исечен прв ќе биде повторно израснат. Така постојано ќе се сече дрво од шумите, а тие никогаш нема да се исцрпат, туку ќе се обновуваат и секогаш ќе бидат бујни. Руди ќе се бараат

на сите страни на Албанија и ќе се вадат секаде каде што ќе се најдат.

И занаетчиството и трговијата, како и земјоделството и сточарството, ќе ја имаат грижата на ова министерство, кое ќе се труди во секој крај да напредува онаа дејност на која се навикнати жителите: волната, ленот, памукот, свилата, железото и дрвото да се произведуваат и преработуваат колку што е можно повеќе, за Албанија да нема толку голема потреба да ги увезува однадвор.

Верските работи

Еден од министрите, за образование или за правосудство, ќе ги има и верските работи. Еден голем муфтија за муслиманите, еден егзарх за православните христијани и еден архиепископ за католиците ќе ги надгледуваат сите работи на трите вери во Албанија. Џамиите, црквите, теќињата, манастирите, муфтиите, имамите, муезините, свештениците и сите верски лица и места, како и нивните имоти и вакуфи, ќе бидат надгледувани и уредувани од овие тројца големи достоинственици, кои ќе имаат и по два совета за да ги разгледуваат овие прашања. Министерот што ќе го има надзорот над овие работи ќе им помага и ќе им ги проверува сметките, без да се меша во чисто верските прашања, во кои ќе можат да се мешаат само верските совети. Од двата совета што рековме дека ќе ги има секој верски поглавар, едниот ќе биде составен само од верски лица: муфтии, улеми, мудериси, дервиши или епископи, свештеници, теолози и други; другиот ќе биде мешан, од такви лица и од

мирјани. Првиот ќе се занимава само со верските прашања и ќе ги разгледува и верските книги; вториот ќе ја надгледува управата на џамиите и црквите, ќе ги проверува сметките и други такви работи. Некои членови на овие совети ќе се назначуваат од верските поглавари и ќе се потврдуваат од шефот на владата, со писмено обраќање до него преку министерот за верски работи, а некои ќе се избираат од жителите.

Верските поглавари, односно големиот муфтија, егзархот и архиепископот, ќе бидат мошне почитувани, но ќе се занимаваат само со верските работи, како и другите муфтии, епископите и сите верски лица. Улемите, дервишите и свештенството нема да се мешаат ни во наставата ни во училиштата, освен во верската настава што ќе ја држат во џамиите, медресите, црквите и други такви места.

Бекташите, кои се доста распространети и многубројни во Албанија, ќе имаат еден главен баба во некое место во Албанија. Тој ќе ги назначува другите баби и заедно со совет составен од баби и дервиши ќе ги надгледува и уредува работите на теќињата и на тарикатот.

Сите други вери ќе бидат непречени и слободни во Албанија; Евреите, протестантите и другите ќе имаат свој посебен поглавар под надзор на министерот за верски работи.

Секој човек ја има верата за себе, и никој нема право да присилува друг да верува во нешто или против својата волја да извршува некоја верска работа. Верските

поглавари, улемите и свештенството ќе можат само со зборови и со добро да го доведуваат народот на патот на верата, и тоа во џамиите, медресите, теќињата, црквите и други такви места, а не надвор од нив. Никој нема да биде присилуван да плаќа нешто за верските работи и места; само оној што самиот сака ќе дава колку што му сака срцето.

Финансиските работи

Албанија денес, според давачките што ги зема владата на Турција во четирите вилаети, заедно со цариниte, солта и друго, дава приближно 3,000,000 турски лири годишно, покрај она што се краде, се присвојува и залудно се губи.

Вистина е дека повеќето давачки се претерани, како данокот на добитокот и други, и треба да се намалат за да му се олесни на народот. Но наспроти нив има толку работи што денес се губат и пропаѓаат, како шумите, рудите и толку други нешта, кои, ако се надгледуваат како што треба, можат да донесат голема благосостојба.

Со сето ова, и ако се управува како што треба, Албанија може да има многу поголем годишен приход; но нека ни бидат доволни 3,000,000 француски лири, сума за која нема сомнение, односно 60,000,000 франци.

Кога Албанија ќе биде самостојна, најпрво треба да искова јасно определени и разграничени монети. Една златна лира да вреди 20 парчиња, сорё (франци), а секое парче да се дели на 100 cinga (сантими). Ќе има и златни

монети од половина и четвртина лира, како и од две и пол и пет лири, односно 50 и 100 парчиња заедно. Парчињата ќе бидат сребрени. Ќе има и по две и пол и пет парчиња заедно, како и половина и четвртина парче, односно сребрени монети од 50 и 25 сантими. Од никел ќе има монети од 2½, 5, 10 и 20 сантими. Тоа ќе бидат сите монети на Албанија; но нивен корен и темел ќе биде златната лира. Сребрените и никелените монети ќе служат само за дополнување на ситните суми и ќе бидат толку малку што нема да можат да ја менуваат вредноста на лирата според пазарната цена на среброто и никелот, како што се случува денес во Турција поради изобилството бели меџидии.

Во Албанија треба од самиот почеток да се основа национална банка. Сите луѓе што имаат пари, а не знаат каде и како да ги чуваат, па ја губат не само каматата туку многупати и главнината, без страв ќе ги остават своите пари во оваа банка, призната и гарантирана од владата. И давачките што ќе ги собира владата нема да ги чува во каси, туку веднаш ќе ѝ ги предава на банката. Банката ќе има свои подружници во секоја област и во некои трговски подобласти. Така ќе биде достапна низ цела Албанија и никој нема да има потреба да чува пари во пазувите и во ќесето; банката ќе му биде благајник на целиот народ. Сите пари што ќе ги добива од народот и од владата ќе ги става во оптек и ќе носи благосостојба и убавина во татковината, а наместо нив ќе издава хартиени пари (банкноти), кои повеќе ќе се употребуваат меѓу луѓето, за златото и среброто да не стојат

неупотребени и без камата.

Две нешта често ги расипуваат луѓето на една влада: претераната плата, која им го отвора патот кон расипништвото и раскошот, и малата плата, која ги тера да крадат и да не ја гледаат работата. Затоа во Албанија не треба да има ни многу голема ни многу мала плата.

На пример, можеме да ги запишеме платите на службениците и да видиме колку би можеле да изнесуваат сите заедно месечно:

		по	парчиња
	Претседател на Советот на старешините	3000	3000
	Потпретседател	2500	2500
13	Членови	2000	26000
15	Писари	300	4500
7	Министри	2000	14000
	Претседател на министрите	2500	2500
8	Главни писари	1000	8000
8	Канцелариски писари	2000	16000
3	Верски поглавари	2000	6000
3	Нивните совети и писари	2000	6000
15	Управници	1500	22500
15	Главни писари	750	11250
15	Надзорници за финансии	750	11250
15	Надзорници за образование	750	11250

		по	парчиња
15	Надзорници за јавни работи	750	11250
15	Надзорници за правосудство	750	11250
15	Сметководители	2000	30000
50	Подуправници	750	37500
50	Писари	300	15000
50	Поднадзорници за финансии	300	15000
50	Други писари и слично	300	15000
50	Првостепени судови	1000	50000
15	Второстепени судови	2000	30000
1	Врховен суд	5000	5000
50	Училишта од втор степен	2500	125000
2000	Основни училишта	200	400000
20	Високи училишта	5000	100000
		фр.	989750
	Пренесено	—	989750
10	Академија, печатница, опсерваторија, музеј, библиотека и друго	5000	50000
20000	Војници, просечно по човек	40	800000
	Кадар на воената војска и жандарми		500000
	Патишта и други јавни работи		500000
	Воени бродови		500000
	Испратеници во странски земји		25000

		по	парчиња
	Разно		75000
	Месечно		3439750
	Што годишно изнесува		41277000
100	Членови на Општиот совет по 1000 парчиња (2 месеци)		200000
	Претседател, потпретседател и писари		10000
	Годишно	—	41487000

Така сите расходи не изнесуваат многу повеќе од 2 милиона лири, а останува приближно еден милион лири, кои ќе се трошат за изградба на железници, колски патишта, пристаништа и други јавни работи, како и бродови и пароброди за војна и трговија. Овие работи, напредувајќи сè повеќе, од година во година ќе ги зголемуваат приходите на Албанија, дотаму што може да дојде ден кога земјата ќе се управува само со давачките од цариниte и трговијата; а сиромашните селани ќе се ослободат од давачките што ги плаќаат за себе, за добитокот, за земјата и за куќите, давачки што им ја кршат половината и не им даваат да здивнат. Тогаш Албанците, како Американците денес, ќе живеат како во рај.

Монетата на Албанија на едната страна ќе има орел што стои на нозе со полуотворени крилја и со ѕвезда (Hyjnë) над челото, односно знакот на Албанија, а наоколу името на Албанија и под нозете на орелот годината кога е

искована. На другата страна, среде венец од гранки, ќе го има бројот, а под него името на парчињата или на сантимите.

Општините

Најсреќна земја на светот е онаа во која раката на владата се чувствува најмалку. Колку што е можно, владата нека нема непосредна работа со жителите. За тоа општините треба да бидат добро уредени, жителите да знаат само за нив, а тие да ја знаат владата и да имаат работа со неа. Давачките ќе ги собира општината и ќе ѝ ги предава на владата; малите спорови меѓу луѓето ќе ги разгледува општината; малите патишта меѓу селата и улиците на градовите ќе ги гради општината; основните училишта, пазарите и другите работи на градовите и селата, како и заедничките шуми, градини, ниви и лозја, ќе бидат под надзор на општината.

Секој мал град ќе се смета за една општина (беледие), а големите ќе се делат на две или повеќе општини. Од селата и населбите, неколку што се блиску едно до друго и заедно прават една котлина или округ ќе се сметаат за една општина. Така секоја подобласт ќе биде поделена на неколку општини.

Секоја општина ќе има свое општо собрание, во кое ќе бидат вклучени сите мажи што навршиле 20 години и имаат најмалку една куќа и една нива, лозје, градина или друг имот за кој плаќаат на владата најмалку 5 парчиња (франци) годишно, или знаат да пишуваат и да

читаат. Ова општо собрание еднаш годишно ќе избира еден општински началник [нахиски мудир или беледие реис], еден заменик или помошник на началникот, тројца членови на општинскиот совет, еден претседател, еден потпретседател и тројца членови на мировниот суд (juges de paix). Нивните имиња писмено ќе му се соопштуваат на подуправникот, кој веднаш ќе му ги испраќа на управникот, а тој ќе ги потврдува и враќа. Чуварите на патиштата и шумите, собирачите на давачки (тахсилдарите), општинската жандармерија и другите ќе бидат под наредба на општинскиот началник. Давачките на жителите ќе ги собира општината преку собирачот на давачки и со помош на жандармеријата кога ќе има потреба, и готови ќе ги испраќа во подуправата. Сите мали спорови, било за долгови и побарувања, било за престапи, ќе ги разгледува општинскиот мировен суд, кој ќе може да разгледува и поголеми спорови ако двете страни го сакаат тоа.

Така сите месни работи ќе ги разгледува општината, а жителите нема да знаат за друга власт освен за општината што самите ја избрале. Владата ќе се меша само во големите и општите работи, во прашањата што општината, неможејќи сама да ги уреди, ќе ѝ ги упатува на подуправата.

Општината ќе има свои давачки што ќе ги собира било од куќите, нивите, лозјата, шумите и друго, било од пазарите, продажбите и купувањата и друго. Овие давачки се надвор од буџетот, и со нив ќе се издржува општината и ќе се плаќаат чуварите и другите.

Заклучок

Од сè што рековме многу добро се разбира како може да се управува со Албанија и колку убава земја би станала со таква влада! Колку би напредувала и би процветала! За кратко време би станала една од најубавите земји во Европа и на целата земја. На овој начин албанскиот народ за кратко време би станал еден од најпросветените и најцивилизираните народи на земјата, а Албанците, кои толку стотици години живеат во ропство, сиромаштија и големо угнетување, сите би станале богати и среќни и би живееле како луѓе!

Што е потребно за да се спасат овој кутар народ и оваа сиромашна земја од големата несреќа што ги покрила и од сите опасности што ги опколиле, и за да процветаат како што рековме? Многу малку: само желба! Доволно е да сакаме; ако сакаме, во наши раце е да ја направиме Албанија каква што рековме и да ја спасиме од сите опасности и сите несреќи. Кога во наши раце, во рацете на нас Албанците, е да ја спасиме или да ја загубиме Албанија, тогаш да размислиме колкава вина е да седиме и да не правиме ништо! Тоа значи да ја убиваме својата татковина со своја рака. Кога можеме да ја спасиме, а не ја спасуваме, значи дека ја убиваме со своја рака!

Но што да правиме? — Еве што треба да правиме:

Секој Албанец треба постојано, дење и ноќе, во умот и во срцето да го има спасението на Албанија и напредокот на албанскиот народ. Со што се постигнува тоа? — Секој

Албанец што го сака тоа треба да го сака единството на Албанците; сите Албанци се браќа, имаат иста крв во своите жили; нема Турчин и каурин, туку сите се Албанци! Оној што е вистински Албанец треба вистинските Албанци да ги гледа како браќа и да ги сака од срце, па макар и да не се од неговата вера. Албанецот бил Албанец пред да стане христијанин или муслиман.

Затоа вистинскиот и добар Албанец, и оној што го сака спасението на Албанија, секогаш и во секоја прилика ја става народноста пред верата; браќа не му се оние од неговата вера, туку оние од неговата народност. Вистинските Албанци се посебно браќа меѓу себе; нивното братство треба да биде толку цврсто што ништо да не може да го раздели и расцепи, и ништо да не може да влезе меѓу нив. Како што франкмасоните и бекташите се браќа меѓу себе, така треба да бидат и вистинските Албанци.

Албанец е секој човек роден од Албанци и што зборува албански, но вистински Албанец е оној што има албански ум и срце. Овие вистински Албанци навистина и во целост се Албанци. Ги сакаат својот јазик и својот народ и се трудат за напредокот на татковината. Кога сите Албанци, или повеќето од нив, ќе станат такви вистински Албанци, тогаш Албанија ќе биде создадена и спасена од секоја опасност. Затоа секој Албанец најпрво треба самиот да биде или да стане вистински Албанец, а потоа да се труди и други да направи свои другари, за полека, еден по друг, сите да станат вистински Албанци.

Денес многу Албанци, деведесет отсто можеме да речеме, не се Албанци ни со умот ни со срцето; не ги сакаат ниту ги почитуваат својот народ и својот јазик; не сакаат да читаат и да пишуваат на својот јазик, а многумина се срамат дури и да зборуваат албански! Но ако тие се срамат да кажат дека Албанија е наша мајка, Албанија има уште поголем срам и понижување да се види дека има такви синови! Албанскиот народ не е народ од кој треба да се срамуваме; човек да припаѓа на толку храбар и бистар народ не е срам, туку голема чест. Ако нашиот народ останал назад, не е негова вина, туку наша; ако албанскиот јазик останал непишуван, тоа не е затоа што е лош или недостатен јазик, туку само затоа што ние не сме се погрижиле да го пишуваме. Не ни е виновен народот, не ни е виновен јазикот, вината е наша. Ние сме најстариот народ на Европа, и најблагородниот и најхрабриот; го зборуваме најстариот и најдобриот јазик на ариската раса.

Оние Албанци што не умеат да ги ценат својот народ и јазик, не ги сакаат и не се срамат да сакаат да се нарекуваат Турци, Грци, Словени или нешто друго, се безумни и неуки предавници. Нивното постоење е голем срам за Албанија и за албанскиот народ. Колкав срам е еден Албанец, во чии жили тече крвта на Скендербег и неговите другари, да ги понижува својот народ и јазикот на својата мајка, а да почитува туѓ јазик што се труди да го воведе и прошири наместо него! Се труди неговите деца, внуци и правнуци да не знаат албански и да не се нарекуваат Албанци! Голем срам за Албанија што родила

такви синови! Голем срам е постоењето и животот на такви луѓе на лицето на земјата! Кој може да биде полош и поодвратен од оној што не ја сака и не ја почитува својата мајка, туку ја фрла во некој агол и се срами да каже дека е нејзин син?

Срамот на таквите луѓе е срам за нашата татковина! Освен нашата земја, ниедно место на светот не дава таков горчлив плод! Толку богати Албанци го потрошиле сиот свој имот за напредокот на една народност што е непријател на нивната народност; за да ги натераат своите деца и децата на своите браќа да го заборават албанскиот и да не се нарекуваат Албанци! Овие не се само непријатели, нема збор со кој би се нарекле овие лоши и гнасни предавници! Нема Албанци, велат; Албанците не се посебен народ, туку се Грци, велат едни, Турци, велат други, Словени, велат трети. О, колку тежок збор за устата на еден Албанец! О, како можат тие бесрамници да го изговорат тој збор!

Такви луѓе не треба да има во Албанија, ниту на лицето на земјата; премногу ѝ тежат на земјата овие предавници, не може да ги носи; нека се губат! Секој вистински Албанец треба да се погрижи да не остане ниту еден таков Албанец, зашто носат голема штета и срам на цела Албанија и на албанството. Секој Албанец најпрво треба самиот да стане вистински Албанец, а потоа такви да ги направи и другите, колку што може повеќе. Да се грижи да напредува и да се шири албанскиот јазик, односно пишувањето и читањето на нашиот јазик, и да се зголемуваат наставата и знаењето

на нашиот јазик. Со еден збор, да се труди и нашиот народ да биде еден од цивилизираните и просветените народи. Ако сите се трудиме за ова, нашиот народ, бидејќи по природа е бистар и храбар, за кратко време ќе стане еден од најпросветените и најцивилизираните народи на Европа.

Еден стар народ, најстариот од народите на Европа, древните Пелазги зачувани и опстанати од толку илјади години до денес какви што биле; еден толку стар народ, а сепак толку млад, кој дури сега за првпат почнува да цвета; еден храбар и способен народ, со глава и чело какви што нема друг, со богат и целосен, убав и лесен јазик, што го учи уште на мајчината дојка — на таков народ кој може да му се спротивстави и кој може да го надмине?

Напред, о Албанци! Ако сакаме и се трудиме, ќе бидеме еден од најдобрите и најпросветените народи на Европа, за да ни завидува целиот свет. Напред! Да не нè покрие сонот на мрзливоста и незнаењето, зашто ако останеме вака, изгубени сме. О, колку голема штета и колку тежок срам би било денес, во ова време кога и најслабите народи се будат и цветаат, да исчезне народ како Албанците, кој опстанал толку илјади години низ толку сурови времиња! Народ толку умен и со толку убав јазик да исчезне од незнаење и од немање пишуван јазик! Народ толку храбар, кој воопшто не ја штеди крвта, да исчезне раскинат од слаби и плашливи народи! Ум имаме, храброст имаме, убав и лесен јазик имаме, а да не знаеме или да не сакаме сето тоа да го употребиме за

свое добро, туку да седиме со врзани раце или, што е уште полошо, да работиме за својата пропаст, да ги ископуваме темелите на својот народ со сопственото незнаење и слепило!

Албанци ли сме? Нашата верност, вера, работа, грижа, желба и мисла нека бидат за Албанија и за албанството. Да го унапредуваме јазикот, да го прошируваме и разубавуваме со писменост и знаење; да отвораме училишта, да учиме, да не остане ниеден Албанец неук и неспособен да чита и пишува; да ги отстраниме туѓите училишта од Албанија и да ја наполниме својата татковина со албански училишта; нашите деца за кратко време да научат да го читаат и пишуваат својот јазик и да ги стекнат потребните знаења. Бидејќи јазикот го знаат сами по себе и можат да го изучат за кратко време, ќе имаат можност да стекнат доволно знаење; ни овчарот, ни земјоделецот, ни sидарот нема да останат без образование.

Овие работи спаѓаат во нашите права; кој не нè остава да работиме по овој пат на правдата и доброто, ни го грабнал правото од рацете. Наше право е да се бориме со збор, со дело, со уста, со рака, со перо, со оружје, за да го оттргнеме своето право од канџите на оние што ни го грабнале. Не сакаме да го грабнеме туѓото, но не сакаме ни да дозволиме нашето и нашето очигледно право насила да ни ги грабнат. Да се бориме за своето право, за својот јазик, за својата народност, за доброто на својот народ; кој ќе застане пред нас и ќе нè запре на овој свет пат, да го турнеме, да го собориме, да го згазиме и да

одиме понатаму! Да го кренеме гласот, да извикаме, да нѐ чуе цивилизираниот свет и да ни помогне и тој во благословеното право што сакаме да го браниме. Да не се плашиме од ништо, да се бориме и да не запираме додека не го добиеме она што го бараме; правото е на наша страна, Бог секогаш им помага на праведните, Бог е самата правда!

О браќа Албанци! Да не нѐ снајде како оние дивјаци од Австралија и Африка, кај кои одат Европејците и ги мамат со неколку монистра, стаклени украси или огледала од ламарина, па им ги земаат земјите од рацете. Да не се измамиме и ние така со неколку безвредни парчиња ламарина и стакло и да ги оставиме правата на својот народ и татковина во рацете на туѓинците и нашите непријатели. Да го скршиме јаремот што ни тежи врз вратот толку стотици години, да ги раскинеме железата што ни ги стегаат нозете, да ја отфрлиме од себе тешката сенка што нѐ гази и притиска и не ни дава да здивнеме! Да не останеме вкочанети и замрзнати; да ги движиме рацете и нозете, да се раздвижиме и затресеме, слободно да одиме по Божјиот пат, по патот на правдата:

БОГ, ПРАВДАТА, НАРОДОТ, ЈАЗИКОТ!
АЛБАНИЈА, АЛБАНСТВОТО!

Еве ја нашата цел! Еве ја нашата света работа! Еве ја нашата вера! Сите што ја имаат оваа цел се наши браќа! Меѓу вистинските Албанци нема никаква поделба, никаков расцеп, никаква разлика! Сите се браќа, сите едно тело, еден ум, една цел, една вера!

КРАЈ

Уреднички белешки

Книгата од 1899 година ги разгледува минатото, сегашноста и иднината на Албанија во контекст на албанската национална преродба. Историската терминологија и ставовите на авторот се задржани како дел од изворот; не се претставуваат како современи научни заклучоци или ставови на издавачот.

Преводот се заснова на целосната албанска транскрипција од Fletoret, а не на дигиталното издание ALBANIANA од 2015 година, кое има 112 страници и пропуст околу страница 79. Тоа издание не е факсимил на изданието од 1899 година. Пагинацијата на ова издание се разликува.

Вештачката интелигенција може погрешно да пренесе зборови, имиња, историски термини или бројки. Не е направен преглед од стручњаци. За цитирање, истражување или толкување, споредете го преводот со албанскиот извор: https://fletoret.com/sami-frasheri/shqiperia/.

Деветте слики, вклучувајќи ја фотографијата на корицата, се додадени во ова издание и не се дел од оригиналната илустрација од 1899 година. Се користат според поединечните лиценци или ознаки за јавен домен наведени во белешките. Целосните информации за изворите и правата се задржани на англиски.

Во одделот 3.07 терминот „qepe“ е задржан како во албанскиот извор, бидејќи неговото точно значење во овој пасус не е утврдено.

Извори и права за сликите

P01 · Sami Frashëri in his office Unknown photographer; via TDV İslâm Ansiklopedisi / Wikimedia Commons. Public domain as marked by Commons (PD-old; original photograph dated 1896). https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sami_Frash%C3%ABri_%281896%29.jpg https://creativecommons.org/publicdomain/mark/1.0/ The photographer is unidentified. The date and identification follow the source record; this is a historical photograph, not a later painted portrait.

P02 · Dodona inscriptions in Carapanos's excavation publication Constantin Carapanos; drawings by Alexis Housselin; University Library Heidelberg scan. Public-domain mechanical scan (PD-old-expired / PD-scan). https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Carapanos%2C_Dodone_et_ses_ruines_%281878%29%2C_pl._35.png https://creativecommons.org/publicdomain/mark/1.0/ These are nineteenth-century drawings of ancient inscriptions, not surviving writing in an identified Pelasgian language. Do not assign one date to every object on this plate.

P03 · Bronze helmet of Illyrian type The Metropolitan Museum of Art, Gift of Martin E. Segal, 2006, accession 2006.221. CC0 1.0 Universal; museum Open Access image. https://www.metmuseum.org/art/collection/search/257808 https://creativecommons.org/publicdomain/zero/1.0/ Do not turn the archaeological label "Illyrian type" into evidence that a named Illyrian or Albanian wore this particular helmet.

P04 · Attaleiates names Arbanitai in the Basilakes episode Michael Attaleiates; edition by Immanuel Bekker (Bonn: Weber, 1853); University of California / Google / Internet Archive digitization. Public-domain nineteenth-century edition of medieval text and mechanical scan. https://archive.org/details/michaelisattali00bekkgoog/page/n314/mode/1up https://creativecommons.org/publicdomain/mark/1.0/ The passage attests a medieval group name in a specific military context. It does not prove an unbroken ancient ethnic genealogy. The event date, author's composition period and printed edition date are different.

P05 · Barleti's early biography: title page Marin Barleti; printer Bernardino dei Vitali; University of Illinois Urbana-Champaign / Internet Archive scan. Public-domain early-sixteenth-century print and mechanical scan. https://archive.org/details/historiadeuitaet00barl/page/n2/mode/1up https://creativecommons.org/publicdomain/mark/1.0/ "Epirotarum" documents early-sixteenth-century terminology; it does not establish an unbroken ancient ethnic genealogy.

P06 · Skanderbeg portrait in Barleti's early printed biography Anonymous woodcut illustrator in Marin Barleti's book; University of Illinois / Internet Archive Book Images. Public-domain early-sixteenth-century illustration and mechanical scan. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Historia_de_uita_et_gestis_Scanderbegi_Epirotarum_principis_%281508%29_%2814559502798%29.jpg https://creativecommons.org/publicdomain/mark/1.0/ Do not label "Skanderbeg, 1460" or imply a verified lifetime likeness.

P07 · A surviving page of Buzuku's Meshari Gjon Buzuku, 1555; scan by Dori from Historia e Popullit Shqiptar, vol. I (2000), p. 696. Public-domain mechanical scan of 1555 printed page (PD-old-100-expired / PD-scan). https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Buzuku_meshari.jpg https://creativecommons.org/publicdomain/mark/1.0/ The page's contents are not quoted here; its exact folio has not been independently established. Do not label it the book's original cover. Small image: use at modest display size with a zoom option.

P08 · Matranga's Arbëresh catechism, 1592 Lekë (Luca) Matranga; Rome: Guglielmo Facciotto, 1592; National Library of Albania digitization via Commons. Public-domain 1592 print and mechanical scan; preserve library watermark. https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Embsuame_e_Chr%C3%A6ster%C3%A6_%281592%29.djvu https://creativecommons.org/publicdomain/mark/1.0/ An early-modern diaspora book, not a medieval manuscript. The image is a watermarked library facsimile; no watermark has been removed.

P09 · Historical group photograph associated with the League of Prizren Attributed to Pietro (Pjetër) Marubi (1834-1903); identification via the Commons source record. Public domain as marked by Commons (PD-Albania; photographer died 1903). https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_delegation_of_Sanjak_of_Shkodra_in_the_League_of_Prizren.jpg https://creativecommons.org/publicdomain/mark/1.0/ Use the qualified wording. Do not identify every sitter or assert that this shows the League's founding meeting in Prizren. The caption reflects the cited record, not an archive catalogue number verified here.

Индекс за споредба со изворот

Постојаните идентификатори одговараат на 221 блок од изворот. Секој линк води до страницата на која започнува соодветниот блок од преводот.

1.01.001 5 1.01.002 6 1.01.003 7 1.01.004 7

1.01.005 8 1.01.006 8 1.02.001 9 1.02.002 10

1.02.003 10 1.03.001 11 1.03.002 11 1.03.003 12

1.03.004 12 1.03.005 13 1.03.006 13 1.04.001 14

1.04.002 14 1.04.003 15 1.05.001 16 1.05.002 16

1.05.003 17 1.05.004 17 1.05.005 18 1.06.001 18

1.06.002 18 1.06.003 19 1.06.004 20 1.06.005 20

1.06.006 20 1.06.007 21 1.06.008 21 1.07.001 21

1.07.002 22 1.07.003 22 1.07.004 23 1.07.005 23

1.07.006 23 1.07.007 24 1.07.008 24 1.08.001 25

1.08.002 25 1.08.003 26 1.08.004 26 1.08.005 27

1.08.006 28 1.08.007 28 1.08.008 28 1.08.009 29

1.08.010 29 2.01.001 30 2.01.002 30 2.01.003 30

2.01.004 31 2.02.001 31 2.02.002 32 2.02.003 33

2.03.001 33 2.03.002 33 2.03.003 34 2.03.004 34

2.03.005 35 2.03.006 35 2.03.007 36 2.03.008 36

2.04.001 37 2.04.002 38 2.04.003 39 2.04.004 39

2.05.001 39 2.05.002 39 2.05.003 40 2.05.004 40

2.05.005 41 2.05.006 41 2.05.007 42 2.06.001 42

2.06.002 43 2.06.003 43 2.06.004 44 2.07.001 44

2.07.002 45 2.07.003 46 2.07.004 47 2.07.005 47

2.07.006 47 2.07.007 48 2.07.008 49 2.07.009 49

2.08.001 49 2.08.002 51 2.08.003 51 2.08.004 51

2.08.005 52 2.08.006 53 2.09.001 53 2.09.002 53

2.09.003 54 2.09.004 54 2.09.005 55 2.09.006 56

2.09.007 56 2.09.008 57 2.10.001 57 2.10.002 57

2.10.003 58 2.10.004 58 2.10.005 59 2.10.006 59

3.01.001 60 3.01.002 60 3.01.003 61 3.01.004 61

3.01.005 62 3.01.006 62 3.01.007 63 3.02.001 63
3.02.002 63 3.02.003 64 3.02.004 64 3.02.005 65
3.02.006 65 3.02.007 66 3.03.001 67 3.03.002 67
3.03.003 68 3.03.004 68 3.04.001 69 3.04.002 70
3.04.003 70 3.04.004 71 3.04.005 71 3.04.006 71
3.05.001 72 3.05.002 72 3.05.003 72 3.05.004 73
3.05.005 73 3.06.001 73 3.06.002 73 3.06.003 73
3.06.004 73 3.06.005 74 3.06.006 74 3.06.007 75
3.06.008 75 3.06.009 76 3.07.001 76 3.07.002 77
3.07.003 77 3.08.001 78 3.08.002 78 3.09.001 79
3.09.002 80 3.09.003 80 3.09.004 80 3.09.005 81
3.09.006 81 3.09.007 81 3.10.001 81 3.10.002 82
3.10.003 82 3.11.001 82 3.11.002 83 3.11.003 83
3.12.001 83 3.12.002 84 3.12.003 84 3.12.004 85
3.12.005 85 3.13.001 85 3.13.002 86 3.13.003 86
3.13.004 87 3.13.005 87 3.13.006 88 3.14.001 88
3.14.002 88 3.14.003 89 3.14.004 89 3.14.005 90
3.14.006 90 3.14.007 90 3.14.008 91 3.15.001 91
3.15.002 92 3.15.003 92 3.15.004 92 3.15.005 92
3.16.001 93 3.16.002 93 3.16.003 93 3.16.004 93
3.16.005 94 3.16.006 95 3.16.007 95 3.16.008 95
3.16.009 97 3.16.010 97 3.17.001 98 3.17.002 98
3.17.003 98 3.17.004 99 3.17.005 99 3.18.001 100
3.18.002 100 3.18.003 100 3.18.004 100 3.18.005 101
3.18.006 101 3.18.007 102 3.18.008 102 3.18.009 103
3.18.010 103 3.18.011 104 3.18.012 104 3.18.013 105
3.18.014 105 3.18.015 106 3.18.016 106 3.18.017 107
3.18.018 107